

de Strandloper

48e jaargang • nummer 5 december 2016

50

1966-2016

Vereniging voor Natuur
& Vogelbescherming
Noordwijk

foto: Piet Broekhof

Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk

Bestuur

J. Eisenga (Jaap) voorzitter, Bremkant 46, 2203 NG Noordwijk voorzitter@strandloper.nl
G.C.H.A. Hageman (George), secretaris, Van Struykstraat 27, 2203HC Noordwijk 071-3617510
secretaris@strandloper.nl
K. Vegter (Koene), penningmeester, Golfweg 39, 2202 JH Noordwijk penningmeester@strandloper.nl
A. Swanen (Anneke), Waterkers 69, 2231 DN Rijnsburg a.swanen@ziggo.nl
S. van der Meij (Sam), Voorhousterweg 75a, 2231 ND Rijnsburg spardrop@gmail.com
A.C. de Willigen-Lindhout (Annet), Albert Plesmanlaan 22, 2171 RE Sassenheim annetdewilligen@live.nl
P. Sonius (Petra) p.sonius@gmail.com

Contributie € 10,- (minimaal) per jaar.

Rekeningnummer: NL39INGB0002573795 t.n.v. Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk.
Bij de eerste Strandloper van het nieuwe jaar wordt een acceptgiro meegestuurd.

Ledenadministratie

Adreswijzigingen en aanmelden nieuwe leden: K. Vegter, Golfweg 39, 2202 JH Noordwijk
penningmeester@strandloper.nl

De Strandloper

De Strandloper is het kwartaalblad van de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk. Oplage: 600 exemplaren.

De redactie bestaat uit: H. de Bruijn, C. Erkelens, W.J. Kuijper en C.M.J. Verweij.

Inleveren kopij: Stakman Bossestraat 68, 2203 GL Noordwijk

of via E-mail: keeserkelens@hotmail.com of redactie@strandloper.nl

Bezorging: Jan Jacobs, Componistenlaan 31, 2215 SN Voorhout, Telefoon: 0624400707

jan-jacobs@ziggo.nl

Homepage vereniging: <http://www.strandloper.nl>

Het laatstverschenen nummer van de Strandloper en oude nummers zijn ook te downloaden vanaf onze website.

Jan Verwey Natuurcentrum

Het Jan Verwey Natuurcentrum is gevestigd in de bibliotheek van Noordwijk, Zilverschoon 20, 2201 SX Noordwijk. Onze uitgebreide natuurbibliotheek, die regelmatig wordt aangevuld met nieuwe uitgaven, heeft hier ook een plaats gekregen. Informatie over de natuur in en rond Noordwijk wordt gegeven met behulp van informatiepanelen en informatieve stands.

Voor groepsbezoek (schoolklassen en dergelijke) is het centrum het gehele jaar geopend. Contactadres:

janverweycentrum@strandloper.nl

Het Natuurcentrum is verder geopend tijdens de inloopochtenden op iedere eerste zaterdag van de maand tussen 10.00 en 12.00 uur. Zie hiervoor ook de bijgesloten agenda.

De Strandloper wordt gedrukt op FSC® gecertificeerd papier.

Druk: Multicopy, Katwijk

Sluitingsdatum inleveren kopij voor De Strandloper 49e jaargang nummer 1: 12 februari 2017

Niets uit dit tijdschrift, met uitzondering van korte citaten, mag worden gereproduceerd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in welke vorm dan ook, zonder schriftelijke toestemming van het bestuur van de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk

Inhoud:

Voorplaat: foto Piet Broekhof	pag. 1
Activiteitenagenda, George Hageman	pag. 4
Bestuursmededelingen, George Hageman, Jaap Eisenga	pag. 7
Nieuw in de Jan Verwey Bibliotheek, Arie Dwarswaard en Jelle van Dijk	pag. 13
• Nico Dam & Thomas W. Kuyper 2016. Veldgids Paddenstoelen II	
• Koos Dijksterhuis 2016. De spreekw	
• Norbert Peeters 2016. Botanische revolutie. De plantenleer van Charles Darwin	
• Frank Berendse 2016. Natuurbescherming in Nederland. Wilde apen	
Workshop Vogels tekenen door Anita Walsmit Sachs, Petra Sonius	pag. 15
Waddenweekend 2016, Vlieland, Ruurd Eisenga	pag. 16
Herfstnatuurspel 'Zintuigen' 2016, Annet de Willigen	pag. 18
Een passie voor Zweden, Dineke Kistemaker en Kees Verweij	pag. 19
Broedvogels Noordwijkse Golfclub 2016, Rien Sluijs & Jelle van Dijk	pag. 20
FAMA, een Zilvermeeuw, Annelies Marijn	pag. 23
Bijzondere flora op bouwterreinen, Jelle van Dijk	pag. 25
Meneer van Ster, Willem Baalbergen	pag. 27
Wij zoeken JEUGDBEGELEIDERS, Annet de Willigen	pag. 28
Broedvogelinventarisatie 2016 in het Overbosch, Voorhout, Ineke Laroo & Kees Schilder	pag. 29
Waarnemingen juli, augustus en september 2016, Peter Spierenburg	pag. 30
Schenkingen, Legaten en Erfstellingen, Koene Vegter	pag. 37

Bij de voorplaat

Reeën

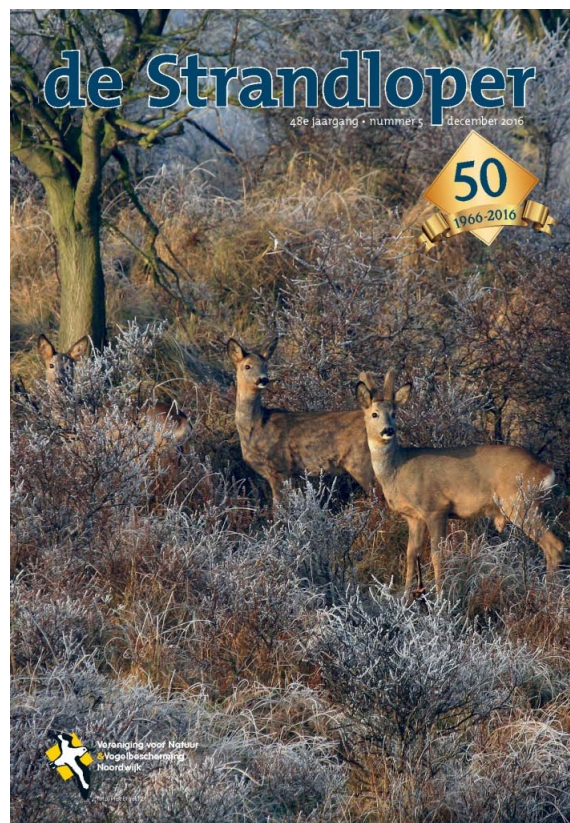
Foto: Piet Broekhof 18 februari 2008, AW-duinen

Om Reeën te zien, moet je tegenwoordig niet in de AW-duinen zijn. De hertentelling van 2015 gaf als eindresultaat voor het gehele gebied: 3000 Damherten en 5 Reeën. Dat was 20 jaar geleden wel anders! Bij de telling van 1997 waren er nog 500 Reeën en nog maar 150 Damherten. Die Damherten werden toen beschouwd als een welkome versterking van de kudde grazers (schapen en jongvee) die Waternet aan het werk had gezet om de toegenomen struikgroei in te dammen en de duinrietvelden te begrazen. Wie had toen kunnen denken dat het met de Damherten zo uit de hand zou lopen?

In de afgelopen 20 jaar is gebleken dat Reeën zich niet kunnen handhaven in duingebieden waar veel Damherten grazen. Ten noorden van de Langevelderslag zie je eigenlijk alleen nog in de zeereep regelmatig de kop van een Ree boven de duindoorns uitsteken. In de AWD zelf is de Ree een zeldzaamheid geworden.

Gelukkig is de kans op een Ree ten zuiden van de Noraweg een stuk groter. Maar hier wordt elk jaar nog op Reeën geschoten. Dat wordt gedaan ter wille van de verkeersveiligheid op de Randweg en de Duinweg, wordt als reden genoemd.

Tot vestiging van een populatie op de landgoederen is het nooit gekomen. Wel hebben Reeën zich zo'n 30 jaar geleden in de Coepelduynen gevestigd. Vanuit dit duingebied dwaalt soms een Ree villapark De Zuid in. JvD

Activiteitenagenda

Inloopochtenden

Zaterdag 7 januari 10.00 – 12.00 uur
Zaterdag 28 januari 14.00 – 16.00 uur
Inloopmiddag voor de jeugd (zie onder)
Zaterdag 4 februari 10.00 – 12.00 uur
Inloopochtend Strandvondsten (zie onder)
Zaterdag 4 maart 10.00 – 12.00 uur

Nieuwjaarsreceptie

Zondag 8 januari 2017 Tijd: 16.00 – 18.00 uur
Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum, Zilverschoon 20

Inloopmiddag voor de jeugd

Zaterdag 28 januari 2017 Tijd: 14.00 - 16.00 uur
Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum, Zilverschoon 20
In ons natuurcentrum is veel te doen voor kinderen (en hun ouders). Met behulp van een vragenlijst over onze prachtige landschapskasten kom je veel te weten over de natuur rondom Noordwijk. Ook kunnen er diverse leuke natuurspellen gedaan worden. Daarnaast is er niet alleen voor kinderen veel te ontdekken, maar hebben we ook informatie voor ouders en leerkrachten over de Jeugd natuurclub en de diverse mogelijkheden wat betreft excursies voor (basis)scholen. Deze activiteiten kunnen wij zowel binnen in het natuurcentrum als buiten in het bos, duin of op het strand organiseren; tevens is er informatie over hoe u begeleider kunt worden. Kom ontdekken wat de vereniging te bieden heeft voor kinderen.

Inloopochtend Strandvondsten + lezing

Zaterdag 4 februari 2017 Tijd: 10.00 – 12.00 uur
Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum, Zilverschoon 20
Door de dynamische werking van water, wind, golven en stroming kan er van alles worden gevonden op strand. Op deze inloopochtend kunt u terecht met uw vondsten van Nederlandse stranden, om deze te laten determineren (op naam brengen). Er zullen mensen aanwezig zijn van de strandwacht Katwijk-Noordwijk om schelpen, krabben, eikapsels en wieren voor u op naam te brengen. U kunt met gevonden botten langkomen om u te laten vertellen of dit etenresten zijn, afkomstig uit de keuken van een schip, of misschien wel resten van een uitgestorven zoogdier uit de laatste ijstijd. Ook als u aardewerk, pijpenkopjes, stenen werktuigen of andere archeologische vondsten heeft van het strand, kunt u die meenemen. Misschien heeft u wel het bewijs voor het bestaan van de Brittenburg in uw bezit!
Om 11.00 uur zal er een **korte lezing** zijn waarin verteld en getoond wordt, wat er zoal te vinden is op onze stranden en hoe het daar terecht is gekomen.

Algemene ledenvergadering

Vrijdag 31 maart 2017
Aanvang: 20.00 uur Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum
Agenda: in volgende Strandloper. Aansluitend is er een lezing.

Jeugdactiviteiten

De jeugdactiviteiten zijn bestemd voor de jeugd van 6-12 jaar, tenzij anders vermeld. De kosten bedragen € 1 per kind. Deelnemen is alleen mogelijk na aanmelden via het e-mail adres: jeugdnatuurclub@strandloper.nl. Je krijgt een e-mail ter bevestiging. In verband met de maximale groepsgrootte is het helaas niet mogelijk deel te nemen zonder aanmelding vooraf!
De meeste binnenactiviteiten van de jeugdclub vinden plaats in het Jan Verwey Natuurcentrum, Zilverschoon 20 in Noordwijk.

Pindaslingers maken foto: Annet de Willigen

Help de vogels de winter door

Zaterdag 21 januari 2017 Tijd: 10.00 - 11.30 uur
Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum
In de winter kan het voor vogels lastig zijn om voedsel te vinden en wij kunnen ze daarbij helpen. Vetbollen, pindaslingers, voederhuisje, je kunt het allemaal zelf maken. Hebben jullie hier zelf leuke ideeën over, laat dit mij dan van tevoren weten via jeugdnatuurclub@strandloper.nl en wie weet wordt jouw idee dan wel uitgevoerd!

Uilenballen uitpluizen

Zaterdag 18 februari 2017
Tijd: 10.00 - 11.15 uur
Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum
Een hongerige uil schrokt zijn prooi met huid en haar naar binnen. Alles wat zijn maag niet kan verteren, zoals botjes en haren, braakt hij vervolgens weer uit. Aan zo'n uilenbal kan je dus zien wat er op het menu van de uil heeft gestaan.
Als je een uilenbal lospeutert kom je al snel de botjes van een muis tegen. Wie vindt een schedeltje? Wie twee of misschien drie? Tot slot plak je de botjes op een kaart om thuis te laten zien.

Uilenballen onderzoeken foto: Annet de Willigen

Landschapspel foto: Annet de Willigen

In het Jan Verwey Natuurcentrum

Zaterdag 25 maart 2017

Tijd: 10.00 – 11.15 uur Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum

In ons Natuurcentrum staan prachtige vitrines met verschillende landschappen. Via een opdrachtformulier komen jullie veel te weten over de vele opgezette dieren in duin, bos, polder of op strand. Ook doen we het Landschapsspel. We gaan zelf landschappen maken en proberen om de juiste vogels en dieren daarin te zetten.

Excursies

Het algemene e-mail adres voor informatie over of aanmelden voor de excursies is:

excursies@strandloper.nl

Vogels in het Deltagebied

Woensdag 28 december 2016

Tijd: 8.00 - 17.00 uur Plaats: vertrek vanaf sportpark Duinwetering

In de winter is het Deltagebied het meest gevarieerde vogelgebied van ons land. Hier zie je dan allerlei soorten steltlopers, ganzen, eenden en duikers. Ook overwinteren hier Lepelaars, Kemphanen en Kluten. Opgeven bij Jelle van Dijk (071-3610833) of via excursies@strandloper.nl

Delta excursie 2015 foto: George Hageman

Wilde Zwanen in de AWD foto: George Hageman

Wandeling Amsterdamse Waterleidingduinen

Zaterdag 21 januari 2017

Tijd: 8.30 - 12.30 uur Plaats: vertrek vanaf sportpark Duinwetering

Wij nemen de ingang Pannenland en volgen dan een route langs het brede water van het Schusterkanaal en de Zwanenplas. Te verwachten zijn soorten als Brilduiker, Grote Zaagbek, Wilde Zwaan en IJsvogel. Wellicht zien we ook een Klapekster of een Blauwe Kiekendief.

Aanmelden bij Rien Sluijs (071-3610945) of via

excursies@strandloper.nl

Rotgansen in Noord-Holland foto: George Hageman

Vogels in de kop van Noord-Holland

Zondag 19 februari 2017

Tijd: 8.00 - 17.00 uur Plaats: vertrek vanaf sportpark Duinwetering

We rijden eerst naar de polders tussen Camperduin en Petten. Daarna verder naar Wieringen en de Wieringermeer. Deze route garandeert veel soorten eenden, ganzen en zwanen. Daarbij verwachten we ook Dwerggans, Witbuikrotgans en Buffelkoepeend.

Aanmelden bij Jelle van Dijk (071-3610833) of via

excursies@strandloper.nl

Vogels in de Rietputten van Vlaardingen

zaterdag 25 maart 2017

Tijd: 8.00-12.30 uur Plaats: vertrek vanaf sportpark Duinwetering

Tussen Vlaardingen en Maassluis, ingeklemd tussen de spoorlijn en de Nieuwe Waterweg ligt een fraai moerasgebied, dat Natuurmonumenten via een wandelpad uitstekend bereikbaar heeft gemaakt. We hopen hier soorten als Baardman, Blauwborst en Roerdomp te zien (en te horen!). Misschien staan de Kievitsbloemen al in bloei. Aanmelden bij Jos Zonneveld (0622017081) of via

excursies@strandloper.nl

Lezingen

Elke laatste vrijdag van de maand in voor- en najaar vindt een lezing plaats in het Jan Verwey Natuurcentrum, adres: Zilverschoon 20. Voor de vaste vrijdagavondlezingen geldt:

- De toegang voor leden is gratis. De zaal gaat open om 19.30 uur. Vol = vol.
- Niet-leden betalen € 5,- entree. Graag gepast betalen aan de deur.
- Reserveren is niet mogelijk.

NB. De toegangskaarten voor de eventuele extra lezingen die we organiseren met Boekhandel Van der Meer en de Bibliotheek Noordwijk zijn verkrijgbaar bij de boekhandel, in de bibliotheek en op de avond zelf aan de zaal. De kosten daarvoor zijn € 5 per kaartje. Je kunt de kaartjes hiervoor niet reserveren.

Fijnschildering van Johannes Goedaert

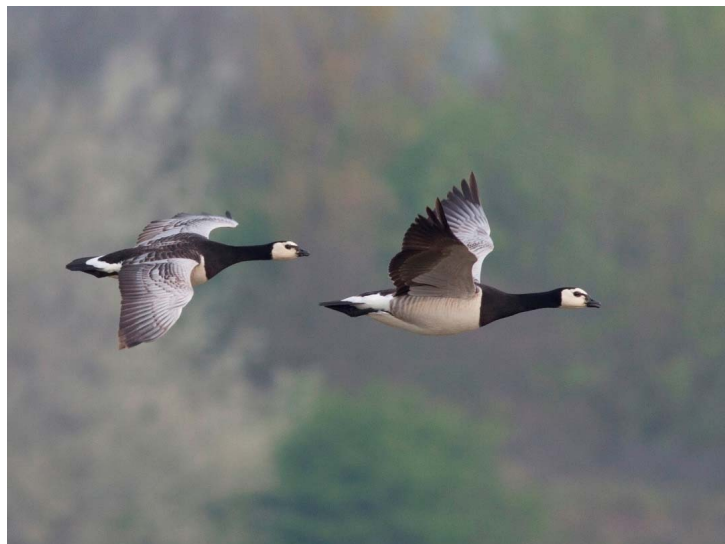
De wondere wereld van de insecten

Vrijdag 27 januari 2017

Aanvang 20.00 uur Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum, Zilverschoon 20

Kees Beart vond bijna 20 jaar geleden in Kopenhagen het boekje *Metamorphosis Naturalis*, van de Middelburgse fijnkunstschilder en entomoloog Johannes Goedaert. Hij raakte gefascineerd door de originele en nauwkeurige beschrijvingen van Goedaert, die het grootste deel van zijn leven besteedde aan de bestudering van insecten. Johannes Goedaert (1617 – 1668) kweekte rupsen en maden en beschreef, schilderde en tekende als eerste de metamorfose van deze insecten. Hij combineerde

tegelijkertijd tekst en tekening, waardoor de groeifases van de insecten inzichtelijk werden voor de lezer. Kees Beart vindt het onbegrijpelijk, dat Goedaert ondanks zijn uitzonderlijke bevindingen, vrij onbekend is gebleven. Hij heeft zich sinds zijn vondst van Goedaerts werk verdiept in de wondere wereld van de insecten en neemt ons vanavond graag mee in deze ontdekkingsreis.

Brandganzen foto: Jan Hendriks

De vlucht van de Brandgans.

Vrijdag 24 februari 2017

Aanvang: 20.00 uur Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum. Brandganzen zijn veel geziene wintergasten in Nederland, maar maken elk voorjaar een spectaculaire reis naar arctisch Rusland om daar te broeden. Dit gebied warmt sneller op dan Nederland en daar zouden de Brandganzen het lastig mee kunnen krijgen. Onderzoeker **Thomas Lameris** en filmmaker **Stefan Sand** reizen de ganzen achterna naar hun broedgebieden, waar ze met zenders een aantal ganzen op de voet volgen. Zelf leven ze drie maanden buiten hun wereld, aan de rand van de Barentssee. Neem een kijkje in het leven van de Brandgans en de onderzoeker.

Een passie voor Zweden

Vrijdag 31 maart 2017

Aanvang: 20.00 uur Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum **Dineke Kistemaker** en **Kees Verweij** hebben hun hart verpand aan Zweden. In het voorjaar trekken ze door het land en zien daar de vogels broeden die in Nederland overwinteren of doortrekken, zoals Koperwiek, Kramsvogel, Brilduiker, Grote Zaagbek, Wilde Zwanen en Pestvogels. Ze hebben inmiddels bijna alle soorten uilen gezien of gehoord, dit jaar ook de lang gedroomde Laplanduil. Naast vogels zien ze ook Rendieren, Elanden of een Sneeuwhaas. En dat allemaal in het seizoen waarin bossen en bermen volop in bloei staan met zeldzame orchideeën, Bosanemonen of Leverbloempjes. Ben je nieuwsgierig geworden en wil je meer zien en horen over dit prachtige land, kom dan naar de lezing, die vooraf wordt gegaan door de algemene ledenvergadering. (zie ook elders in deze Strandloper)

Bestuursmededelingen december 2016

Het jubileumjaar zit er bijna op. De jubileumcommissie en het bestuur kunnen terugkijken op een zeer geslaagd jaar. Verheugend is te vermelden dat in dit 50^e jaar van onze vereniging zich al meer dan 50 nieuwe leden hebben aangemeld. Het bestuur had het idee opgevat het **50ste nieuwe lid**, dat zich dit jaar heeft opgegeven, in de bloemetjes te zetten. Die eer viel te beurt aan Tineke Wentink. Zij is cursist van de cursus Vogels in de winter. Het ledenaantal is dit jaar ruim boven de 600 gekomen. De afgelopen maanden waren er in het kader van het jubileum nog allerlei evenementen.

50^e nieuwe lid Foto: Dineke Kistemaker

Op 2 september was er het **nachtprogramma in Nieuw-Leeuwenhorst**. Helaas werkte het weer niet zo mee. Het was de hele avond bewolkt, het regende af en toe en er stond behoorlijk wat wind. Toch kwamen zo'n 50 belangstellenden een kijkje nemen. Er werden vier vleermuiswandelingen gemaakt. Met behulp van batdetectors en zaklampen werden zeker vier soorten onderscheiden. Mooi was te zien hoe de grotere

nachtvlinders lokken met licht foto: Hein Verkade

Watervleermuizen, met hun witte buiken, de insecten van het wateroppervlak vingen, terwijl de kleinere Dwergvleermuizen daarboven vliegende insecten vingen. Casper Zuyderduyn lokte met licht en zoetstoffen veel insecten. Hij schatte dat er op een gegeven moment 150 verschillende soorten op het net rond de lamp zaten. Blikvanger was een nachtvlinder die Koperuil wordt genoemd. De mensen van de Sterrenwacht Foucault

hadden geen geluk met de bewolkte hemel. De grote sterrenkijkers bleven hierdoor ongebruikt. Zij losten dit prachtig op, door met behulp van een planetenmodel en een verlichte hemelglobe de deelnemers enthousiast voor de sterrenkunde te maken. Hein Verkade kon, ondanks het weer, terugkijken op een geslaagde avond, met dank aan het Zuid-Hollands Landschap voor het beschikbaar stellen van de faciliteiten.

In het kader van het jubileum was er op 17 september een **workshop Vogels tekenen**, gegeven door Anita Walsmit Sachs. Een gezelschap van 15 mensen bekwaamde zich

Tekenworkshop foto: Petra Sonius

onder leiding van deze gerenommeerde kunstenares een hele zaterdag in de kunst van het vogels tekenen. Stap voor stap werd de cursisten geleerd natuurgetrouw een potloodtekening te maken van een opgezette vogel naar keuze. Het was een zeer inspirerende workshop en we kijken al uit naar de volgende expositie.

Alle groepen 5 en 6 van de basisscholen in Noordwijk en Noordwijkerhout waren uitgenodigd een **werkstuk** te maken over de natuur.

De winnende werkstukken zijn in het Jan Verwey Natuurcentrum

tentoongesteld en de winnende klassen krijgen een VIP natuureducatie-programma aangeboden. Uit de weinige inzendingen werden twee werkstukken bekroond, waarbij de Noordwijkse School zich onderscheidde met een prachtige vliegende uil. (foto: Petra Sonius)

De jubileumeditie van het **Herfstnatuurspel** op 19 oktober kon gelukkig gewoon doorgaan. Het was weer een drukte van belang in het Nieuw-Leeuwenhorstbos. 's Morgens was het weer nog zo onstuimig dat er twijfel ontstond of het spel wel kon doorgaan. Maar naarmate de middag naderde begon de zon tevoorschijn te komen en verdwenen de buien. Deze al bijna 40 jaar populaire herfstvakantieactiviteit mag zich altijd in een zeer grote

belangstelling verheugen en dat was ook dit jaar niet anders. Ruim 200 kinderen, vergezeld van hun ouders of grootouders, hadden er hun handen vol aan om de 25 natuurvragen en opdrachten goed te beantwoorden en uit te voeren. Aan de hand van het thema 'Zintuigen' werd het een speelse en leerzame middag. Aan het einde van de speurtocht was er de prijsvraag, waarvan de winnaars later bericht krijgen. En vanwege het 50-jarig jubileum van de Natuurvereniging kregen alle deelnemers een presentje. Na afloop werd het bos door de vele vrijwilligers weer

Herfstnatuurspel 2016 foto: Piet Broekhof

opgeruimd en teruggegeven aan de boswachters Maarten Laming en Johan van Tol. Met dank aan alle vrijwilligers, de Educatieve werkgroep, het Baalbergenfonds en het Zuid-Hollands Landschap.

Jubileumlezing sprekers: vlnr Jeroen, Tom en Hein foto: GH

Op 28 oktober hield Hein Verkade de **jubileumlezing** over de Drieteenstrandloper, de vogel die symbool staat voor onze vereniging.

Voor een volle zaal deed Hein verslag van zijn reis naar Groenland, waar hij samen met wetenschappers uit Groningen meegewerkt heeft aan het broedvogelonderzoek van de Drieteenstrandloper. Op boeiende wijze vertelde hij over zijn reis, het landschap, de natuur en vooral over de vogels. Naast de Drieteenstrandloper zagen we ook beelden van een broedende Kleinste Jager, die uitgerust was met een geolocator, een 0,6 gram wegend apparaatje dat de locatie van de vogel opslaat, zodat later de trekroute kan worden geanalyseerd.

Na de pauze vertelde onderzoeker Tom Versluijs over het verschil in trekafstanden in relatie tot de "fitness" van de vogel. Waarom overwinteren sommige vogels in West-Europa en vliegen andere door naar West-

Afrika of zelfs Namibië (12.000km).

Tenslotte besteedde Jeroen Reneerkens aandacht aan het effect van klimaatverandering op het broedgedrag van de Drieteenstrandloper. De temperatuurstijging op Groenland zorgt ervoor dat de voedselpiek (insecten) vroeger valt dan voorheen. Dit heeft er nog niet toe geleid dat de Drieteenstrandloper eerder terugkeert uit de overwinteringsgebieden. Onderzoek roept steeds weer nieuwe vragen op. Het inmiddels 11 jaar lopend onderzoek naar de Drieteenstrandloper gaat door om deze vragen te beantwoorden.

Eindfeest Jubileum foto: George Hageman

Vrijdagavond 4 november vond de **feestelijke afsluiting** plaats van het jubileumjaar van onze vereniging. Na een welkom met koffie en gebak, gaf voorzitter Jaap Eisenga een korte terugblik op het jubileumjaar. We kunnen terugkijken op een zeer geslaagd jaar, met druk bezochte activiteiten, zoals de feestelijke opening met de kunstexpositie en de promotiefilm. Ook andere activiteiten waren succesvol, zoals de lezing van **Arjan Postma**, de "Offemdag", de jubileumeditie van het Herfstnatuurspel en de lezing over de Drieteenstrandloper. De jubileumcommissie werd door Jaap in het zonnetje gezet: Annet de Willigen, Claire Schaap, Hein Verkade en Sam van der Meij ontvingen een bronzen ijsvogel en bloemen als dank voor hun bijdrage. Robert Sluys kon er helaas niet bij zijn, ook hij werd bedankt en houdt zijn attentie te goed. Daarna werd er "gestreden" om de titel Grootste kenner van de vereniging. Onder leiding van Dick Passchier kreeg men quizvragen over de vereniging. Een

De jubileumcommissie foto: Piet Broekhof

streng jury, bestaande uit Jelle van Dijk en Rien Sluys, hield nauwlettend toezicht op een correct verloop van de quiz. Uiteindelijk bleef Leo Schaap als winnaar over. Hij ontving een vogelmonografie over de Spreeuw. Tot besluit van de avond zong het charmante Kleijnkoor

Het Kleijnkoor foto: Piet Broekhof

een selectie van liedjes van Toon Hermans, wat menigeen verleidde mee te zingen. Als dank voor het optreden kregen de leden van het koor elk een roos uit handen van Jaap Eisenga. Tot in de kleine uurtjes werd er nagepraat en geborreld.

Een mooie afsluiting van het jubileum.

Bilboard aan de Northgodreef Foto: George Hageman

Vanwege het 50-jarig jubileum van onze vereniging was door de vereniging De Oude Dorpskern aan Jelle van Dijk gevraagd de jaarlijkse **najaarslezing** te houden over Jan Verwey, bij Noordwijkers vooral bekend van het Natuurcentrum met die naam. In de vorige Strandloper werd de lezing aangekondigd door een aparte flyer en overal in het dorp stonden grote billboards met de Oehoe, die in ons Natuurcentrum staat en ooit geschonken werd door Jan Verwey.

Jelle van Dijk schetste een mooi overzicht van de ontwikkeling van vogelstudie, van schieten en verzamelen, naar observeren en beschermen. De levensloop van Jan Verwey kreeg veel aandacht, waarbij bekende namen als Albert Verwey (zijn vader), Frederik van Eeden, Heimans, Thijsse en Luuk en Niko Tinbergen voorbij kwamen.

In Noordwijk werd vanaf het duin bij Villa Nova, zijn ouderlijk huis, en vanaf het dak van Hotel Noordzee de

vogeltrek bestudeerd. Als zeebioloog werkte Jan Verwey later vele jaren als directeur van het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ). In 1981 overleed Jan Verwey. Zijn ornithologische bibliotheek werd nagelaten aan de in 1966 opgerichte

Najaarslezing in de Oude Jeroenskerk foto: George Hageman

Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk. Dat was het begin van het Jan Verwey Natuurcentrum.

Na de lezing waren er lovende woorden van Paul de Vreede, voorzitter van De Oude Dorpskern, van wethouder Marie José Fles en van Jaap Eisenga, voorzitter van onze vereniging.

Naast het Herfstnatuurspel waren er in september en oktober nog twee activiteiten voor de jeugd. De Jeugdnatuurclub was op zaterdag 17 september op het strand voor de excursie **“Op zoek naar zeedieltjes”**. De opkomst was groot, wel 20 enthousiaste deelnemers! Goed weer en een warme zee: ze hadden er zin in. In het kimmetje werd volop gevist en de ene na de andere garnaal werd eruit gehaald. Heremietkreeftjes, breedpootkrabjes en zowaar twee mini harinkjes. Mieke Bon had haar sleepnet meegenomen en met hulp van de kinderen verliep het trekken van het net zeer vlot. Helaas werd er door de hoge golven niet veel mee gevangen. Al met al een leuke leerzame ochtend met veel natte broeken en stralende kinderen!

Op zoek naar zeedieltjes foto: Annet de Willigen

Op zaterdag 1 oktober ging de Jeugdnatuurclub het bos in, **op zoek naar paddenstoelen**. Er was een zeer goede opkomst van 17 deelnemers, in de leeftijd van 5 tot 12 jaar. Arie Dwarswaard ging mee als expert en bracht zijn kennis goed over, o.a. door middel van een appel. Een appel is hetzelfde als een paddenstoel; het zijn beide vruchten, alleen de boom van de paddenstoel bevindt zich onder de grond. Omdat het erg droog was geweest, moest er beter gespeurd worden, maar wie kunnen dat beter dan kinderen?! De kleinsten, het dichtst bij de grond, waren de beste speurneuzen en zo konden ze toch nog veel soorten ontdekken. Van het kleine Heksenboter tot de grote Zadelzwammen, van de Stinkzwam tot de Aardappelbovist.

Op zoek naar paddenstoelen foto: Annet de Willigen

Voor de “grote mensen” waren er ook excursies. Op zondag 21 augustus vertrokken 27 deelnemers richting Dordrecht met bestemming **de Biesbosch**. Bij vertrek regende het, maar de buienradar vertoonde weinig buien meer na 9.00 uur. Dat viel echter nogal tegen. De ene plensbui volgde na de andere, met daartussen slechts korte droge perioden. Pas na 14.00 uur bleef het langere tijd droog. Desondanks werd er verrassend veel gezien, o.a. de gehoopte Visarend en Zeearend. In de luwte van hoge populieren bij Polder Malta kon men genieten van de talrijke zwaluwen (drie soorten) en een Gierzwaluw. Ze werden op hun huid gezeten door een jagende Boomvalk. Ook een Slechtvalk en een Bruine Kiekendief vertoonden

Excursie naar de Biesbosch foto: Mariska de Graaff

zich hier. In het ondiepe water liepen Grote en Kleine Zilverreiger naast elkaar. Ook Slobeenden en Zomertalingen werden gezien, te midden van de vele eenden. Het aantal steltlopers viel wat tegen, maar tenslotte werden toch de volgende soorten genoteerd: Kievit, Tureluur, Kempshaan, Scholekster, Kluut, Bonte Strandloper, Bontbekplevier, Oeverloper, Groenpootruiter en Witgatje. Aan het einde van de rondrit zag men een groep Lepelaars van zeker 80 stuks. Het mooie wandelrondje door moeras en over bruggetjes aan de Spieringweg werd voortijdig afgebroken vanwege een naderende regenbui. Na de laatste sanitaire stop bij het Biesboschmuseum, ging iedereen tevreden huiswaarts, bijna vergetend dat bij de organisatie van deze excursie niet gekeken was naar de zondagsdienstregeling van de veerpont.

De jaarlijkse **Waddenexcursie** had dit jaar Vlieland als bestemming. Van 9-11 september genoten 36 deelnemers van de natuur en het mooie weer.

Het mooie weer was blijkbaar niet gunstig voor het waarnemen van vogeltrek. De teller stopte bij 82 en niet de beoogde 100 soorten. Een deel van de groep bezocht het vogelringstation en ontdekte dat er veel vogels aan onze waarneming ontsnappen, o.a. braamsluiper en zwartkop. Een ander deel van de groep kwam thuis met een flinke oogst cranberries. Een zeer geslaagd en gezellig weekend.

Waddenweekend Vlieland foto: George Hageman

Eurobirdwatch foto: Geroge Hageman

Op het eindpunt van de Koningin Astridboulevard verzamelden zich op zaterdag 1 oktober leden van onze vereniging om de vogeltrek over zee en door de zeereep waar te nemen in het kader van **Eurobirdwatch**. Met name gedurende de uren van 8 tot 10 uur lieten vele groepjes doortrekkende vogels zich zien. Meest talrijk waren de Graspiepers (2230), gevolgd door Vinken (540), Sijsen (102) en Spreeuwen (95). Vermeldenswaard waren een groepje Kruisbekken (14) en een IJsgors. Er werd o.a. geteld door Jelle van Dijk, Annelies Marijn, Ab Steenvoorden, Rien Sluijs en Jos Zonneveld. Volgens Jelle van Dijk valt de Eurobirdwatch tijdens de eerste zaterdag van oktober te vroeg om grote aantallen doortrekkers waar te nemen. De grootste aantallen vogels worden over het algemeen pas enkele weken later waargenomen. Over zee werden o.a. gezien Grote Stern (52), Bergeend (27), Jan van Gent (15) en Roodkeelduiker (2). Diverse nieuwsgierige passanten onderbraken hun wandeling of fietstocht om te informeren wat er gaande was. Al met al een geanimeerde ochtend met redelijk goede weersomstandigheden.

De lezing van 30 september stond in het teken van **fossielen uit de Noordzee**. Op het strand van Maasvlakte 2 worden fossielen gevonden die afkomstig zijn uit de diepere lagen van de Noordzeebodem (tot 20 meter diep).

Bram Langeveld foto: GH

Dat levert interessante vondsten op en bovendien leert het ons meer over het leven op de meestal droogliggende Noordzeebodem 2,6 miljoen jaar geleden. Op boeiende wijze vertelde Bram Langeveld, paleontoloog en conservator van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam, over kiezen en kaken van mammoeten, maar ook over de kleinere dieren die hier geleefd moeten hebben, zoals een reuzenkopbever. Zijn enthousiaste verhaal zorgde ervoor dat er veel animo was voor de excursie op 8 oktober naar Maasvlakte 2.

Excursie Maasvlakte-2 foto: Johan Passchier

Op zaterdag 8 oktober vertrok een groep van 20 deelnemers naar **Maasvlakte 2** voor een excursie onder leiding van paleontoloog Bram Langeveld. Enthousiast geworden door de lezing van een week tevoren, hadden velen zich aangemeld om op zoek te gaan naar fossielen. Na een korte inleiding door Bram en uitreiking van een zoekkaart met fossiele schelpen door Johan Passchier, zwermde de deelnemers uit over de strandvlakte waar door zandsuppletie fossielen aan de oppervlakte te vinden zijn. Onder het genot van een aangename zon en weinig wind werden diverse fossielen gevonden, die door Bram gedetermineerd werden. De uiteindelijke "buit" bestond uit twee bijzondere fossiele schelpen, een zwinkokkel (40 miljoen jaar oud) en een wrattige venusschelp en enkele fossiele botten: een deel van de enkel van een hert, een deel van het heiligbeen van een zeezoogdier, een (vermoedelijk) deel van een mammoetbot en de ellepijp van een vogel. Een zeer geslaagde excursie, die voor de vogelaars als apotheose een Blauwe Kiekendief bracht die laag vliegend over de naast gelegen vlakte vloog. Het enthousiasme voor de dingen die op het strand te vinden zijn krijgt een vervolg. Op 4 februari 2017 is er een inloopochtend over strandvondsten. Zie de agenda.

Fossiele schelp - Zwinkokkel 40 miljoen jaar oud foto: Johan Passchier

Op zaterdag 6 november stond een excursie gepland naar **de Zuidpier** van IJmuiden. Daar rust blijkbaar geen zegen op, want evenals vorig jaar werd de excursie afgelast vanwege slecht weer.

Het vertrekpunt voor excursies was altijd het parkeerterrein naast de Northgohal. Misschien hebt u gemerkt dat de Sporthal gesloopt is. Het gebied wordt bouwrijp gemaakt en de parkeerplaats is deels in gebruik als bouwdepot. Bij de excursies staat nu de omschrijving: vertrek vanaf sportpark Duinwetering. Hiermee wordt het parkeerterrein naast de voormalige sporthal bedoeld.

Een flink aantal organisaties, waaronder de Stichting Duinbehoud, de Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland en de beheerders Zuid-Hollands Landschap, Staatsbosbeheer en Dunea heeft zich ingezet om het Nationaal Park Hollandse Duinen op de kaart te krijgen. Dat is gelukt. Bij de publieksverkiezing voor **het Mooiste Natuurgebied van Nederland** is het Nationaal Park Hollandse Duinen op de 3^e plaats geëindigd. De eerste drie winnende gebieden ontvangen elk een bijdrage van maximaal € 300.000,- van het ministerie van Economische Zaken, om de kwaliteit en toegankelijkheid van het gebied verder te verbeteren en om de gebieden in binnen- en buitenland op de kaart te zetten. Het gaat er om het hele gebied tussen Hoek van Holland t/m Noordwijk én het strandwallenlandschap erachter aan elkaar te knopen tot één gebied. Bij Noordwijk is dat behalve de duinen ook de Bollenstreek. Een mooie gelegenheid om de natuur rond Noordwijk beter over het voetlicht te krijgen en de handen op elkaar voor het beschermen en verbeteren van die natuur.

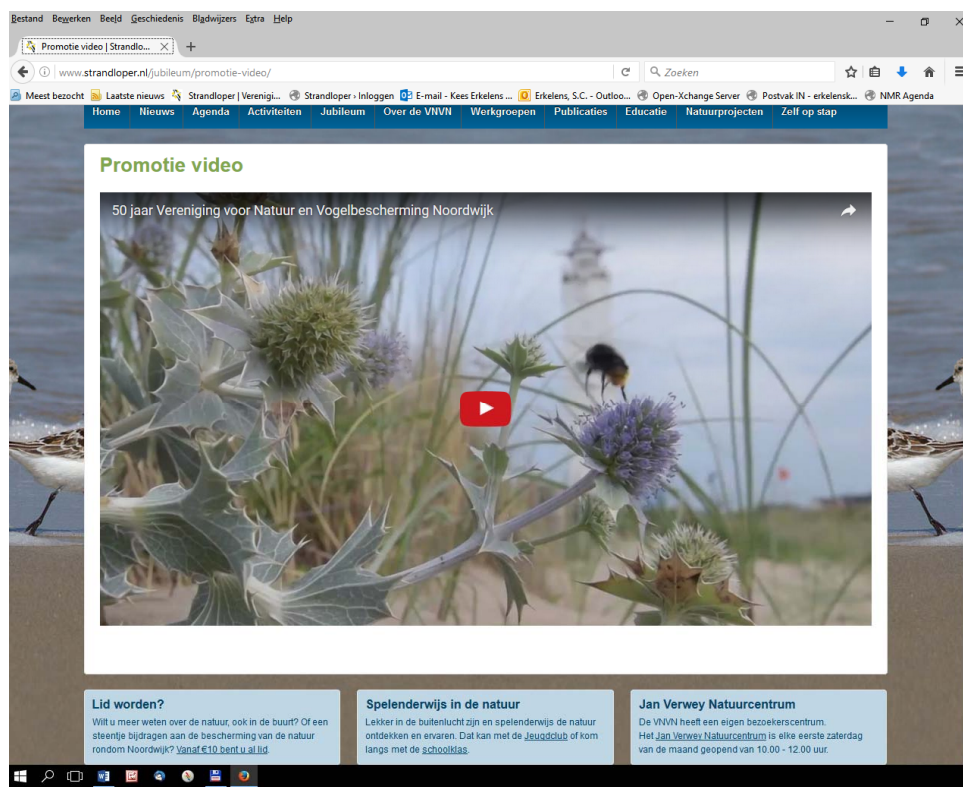
Provincies, gemeenten en waterschappen in Zuid-Holland, Noord-Holland, Zeeland en Fryslân hebben samen met o.a. Natuurmonumenten, de Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland en Staatsbosbeheer een principe overeenkomst bereikt over het Kustpact. In dit kustpact maken partijen afspraken over grenzen aan nieuwe recreatieve bebouwing op het strand en in de duinen. In Noordwijk speelt de discussie zich af rondom plaatsing van een aantal strandhuisjes bij de Duindamse Slag en de Langevelder Slag. De provincie Zuid Holland verzet zich hiertegen. Onze vereniging heeft zich in het verleden ook uitgesproken tegen de in de Strandnota voorgestelde strandhuisjes op het rustige deel van het strand. Het Milieu Overleg Duin- en Bollenstreek verzet zich ook tegen de strandhuisjes.

Hebt u **de promotiefilm** over de vereniging, die in première is gegaan tijdens de Jubileumdag op 9 april, al gezien? Hij is voor iedereen te zien via de website. Ga naar www.strandloper.nl en ervaar zelf wat onze vereniging zo bijzonder maakt!

Nog even ter attentie de **regeling voor de toegang tot de vrijdagavondlezingen**. Het bestuur heeft voor dit seizoen de regeling gewijzigd. Er komt een onderscheid tussen leden en niet-leden, immers men moet voordeel kunnen hebben van het lidmaatschap. Voor de vaste vrijdagavondlezingen geldt: de toegang voor leden is gratis. De zaal gaat open om 19.30 uur. Vol = vol. **Niet-leden betalen € 5,- entree. Reserveren is niet mogelijk.**

Voor uw agenda: Nieuwjaarsreceptie zondag 8 januari 2017; tijd: 16.00-18.00 uur

Namens het bestuur,
George Hageman, secretaris

Nieuw in de Jan Verwey bibliotheek

Nico Dam & Thomas W. Kuyper 2016. **Veldgids Paddenstoelen II**. KNNV Uitgeverij Zeist. 354 pagina's. Prijs € 39,95.

Drie jaar geleden verscheen in de prachtige serie KNNV-Veldgidsen een deel over Paddenstoelen. In de recensie die ik daar toen over schreef (zie Strandloper december 2013), stelde ik vast dat het jammer was dat alleen de plaatjes- en buisjeszwammen in dat boek werden behandeld. Nu, drie jaar later, is dat gemis verholpen in het tweede deel dat in

september is verschenen: *Veldgids Paddenstoelen II*. Ook hier zijn de auteurs Nico Dam en Thomas W. Kuyper. Dit deel behandelt de volle breedte van alle groepen die in deel I niet aan de orde kwamen zoals beker-, buik-, korst- en trilzwammen. Net als in het eerste deel is de selectie van de behandelde soorten gebaseerd op het aantal waarnemingen, dat via de Paddenstoelenkartering de afgelopen jaren is gemeld. Volgens Dam en Kuyper gaat het om soorten, die in 95% van alle gevallen worden gemeld. Grote kans dus dat met deze veldgids vondsten op naam zijn te brengen. De auteurs realiseren zich wel, dat in dit boek de herkenbaarheid van soorten door hun vaak geringe formaat niet altijd meevalt. Doel van elke veldgids, en daar is deze uitgave geen uitzondering op, is om soorten ter plekke op naam te kunnen brengen.

Het resultaat is een boek met 420 verschillende soorten. Samen met de 500 die al in deel I zijn behandeld, heeft de paddenstoelenliefhebber handzame informatie over bijna 1000 soorten, die in Nederland voorkomen. Enerzijds weinig, omdat er inmiddels meer dan 5000 soorten bekend zijn in ons land. Anderzijds is dit wel sinds hele lange tijd een uitgave voor een breed publiek, die echt op de Nederlandse situatie is gebaseerd. De meeste andere gidsen, die op dit moment verkrijgbaar zijn, hebben een ander land of een ander gebied als oorsprong. De teksten en foto's zijn van prima kwaliteit: goede uitleg, duidelijk herkenbare soorten, soms voorzien van een extra inzet, en gedrukt op een goede kwaliteit papier.

Toch zijn er ook wel een paar minpunten te noemen. Het belangrijkste bezwaar van dit boek vind ik, dat de soorten die uit negen verschillende groepen komen, niet groepsgewijs zijn gerangschikt, maar op alfabet van de Latijnse naam. Dit betekent bijvoorbeeld dat er zeven soorten aardster uit de groep van de buikzwammen bij *Geastrum* staan, maar dat het Weerhuisje (*Astraeus*) en de Peperbus (*Myriostoma*) op een hele andere plaats in het boek staan. Wie in het veld snel wil weten met welke

aardster hij van doen heeft, mist het overzicht van alle mogelijkheden. Voor de overige acht groepen geldt hetzelfde bezwaar. In het eerste deel van de Veldgids Paddenstoelen is dit minder problematisch, omdat het hier maar om twee groepen gaat.

Zoals gezegd is de opzet van het boek gebaseerd op alfabetische volgorde van de Latijnse namen. Dat vraagt veel van de gemiddelde liefhebber. Met ruim 5000 soorten is het al een hele toer om de Nederlandse namen te leren, laat staan de Latijnse. Er is weliswaar achterin een summieri index opgenomen en er zijn determineersleutels, maar echt toegankelijk is het boek zo niet.

Ten slotte wegen beide veldgidsen samen bijna twee kilo. Dat vraagt om vooraf overleg binnen de paddenstoelenwerkgroep wie welke boeken meeneemt. Want naast deze veldgidsen zijn er nog een paar boeken, die je graag bij je wilt hebben.

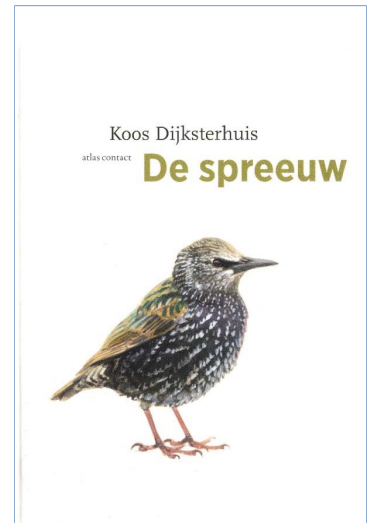
Afgezien van deze punten van kritiek mag de relatief kleine schare paddenstoelenliefhebbers blij zijn met het initiatief van de KNNV om twee veldgidsen te wijden aan paddenstoelen. Hier kunnen we jaren mee vooruit. En een knappe prestatie van Nico Dam en Thomas W. Kuyper. *Arie Dwaarswaard*

Koos Dijksterhuis 2016. **De spreeuw**. Uitgeverij Atlas Contact Amsterdam/Antwerpen. 160 pagina's. Prijs € 20.

Uitgeverij Atlas Contact gaat door met het uitbrengen van goed leesbare vogelboeken voor een breed publiek. Sommige deeltjes zijn geschreven door onderzoekers, die bijna levenslang met 'hun' soort bezig waren, zoals "De grutto" van Albert Beintema en "De rotgans" van Bart Ebbinge. Bij andere deeltjes heeft de schrijver een speciale belangstelling voor een soort zonder daarbij zelf

diepgaand onderzoek te hebben verricht. Tot die categorie behoorde bijvoorbeeld het boekje over Gierzwaluwen van Martin Melchers. Koos Dijksterhuis heeft die opzet ook gevolgd. Hij heeft zich verdiept in de literatuur over Spreeuwen en heeft gesproken met allerlei mensen, die Spreeuwen bestudeerd hebben of nog bestuderen. Hiermee is een prima informatief en goed leesbaar - dat kun je wel aan Dijksterhuis overlaten - boekje ontstaan.

Het aardige van Spreeuwen is natuurlijk, dat je ze het gehele jaar dichtbij huis kunt zien. De overgang van het mooi gestippelde winterkleed, naar het veelkleurige broedkleed is vanuit de huiskamer te volgen. Ook voor het volgen van het broed- en foerageergedrag kun je in je

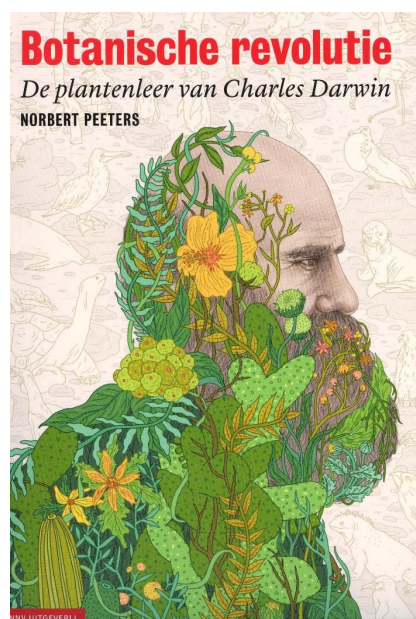
eigen omgeving blijven. En toch is er nog heel wat te ontdekken aan deze vogel. Waarom lopen de aantallen in ons land terug? Waarom broedt de Spreeuw niet meer in de bossen waar tegenwoordig meer boomholten zijn dan ooit tevoren? Waarom neemt het aantal trekvogels uit Scandinavië sterk af? Wat is de functie van de geweldige zwermen boven de slaappleaats?

Op deze en nog meer vragen wordt ingegaan waarbij ook onderzoekers aan het woord komen.

Een heerlijk boekje over een vogel, waar je vrolijk van wordt. Ook nu weer moet helaas worden opgemerkt dat van illustraties nauwelijks sprake is.

Jelle van Dijk

Norbert Peeters 2016. **Botanische revolutie. De plantenleer van Charles Darwin.** KNNV Uitgeverij, Zeist. 336 pagina's Prijs € 24,95.

Onze bibliotheek werd door een gulle gever verrijkt met dit boek van Norbert Peeters. Dat het een goed geschreven boek is, blijkt wel uit het feit dat het genomineerd werd voor de Jan Wolkersprijs. Dat een goed vogelboek ("De grutto", zie Strandloper september 2015) het won van een boek over planten is bij een

publieksverkiezing niet zo verwonderlijk.

Charles Darwin is wereldberoemd geworden door de evolutieleer, neergelegd in zijn boek uit 1859 "On the origin of species". Veel minder bekend is, dat hij ook heel veel tijd gestoken heeft in plantenonderzoek en daar ook over gepubliceerd heeft. Dat was met name na de publicatie van 'Origin' het geval. Zo onderzocht hij de zaadvorming bij orchideeën en de wijze, waarop klimplanten groeien. Ook de vorming van het wortelstelsel heeft hij diepgaand bestudeerd. Een boeiend hoofdstuk is gewijd aan de vleesetende planten.

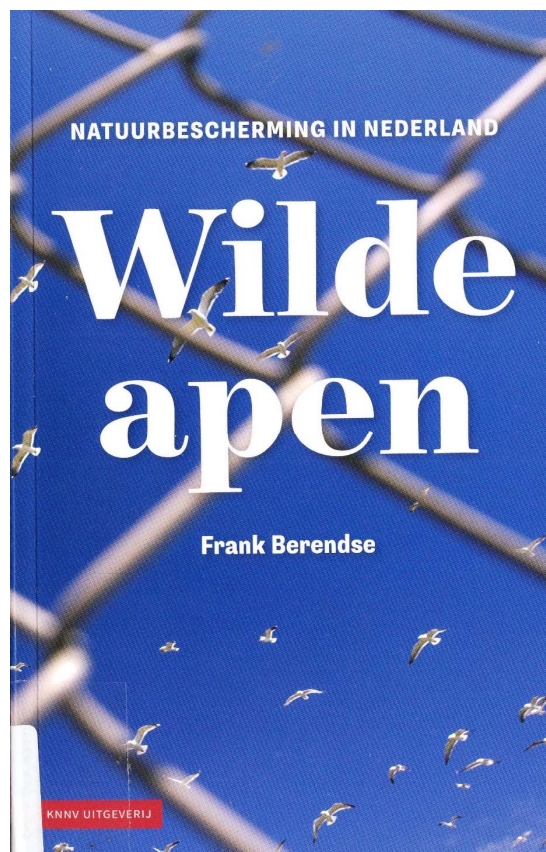
Interessant zijn ook de beschouwingen over de slaapstand van planten en het oriëntatievermogen.

Toch kunnen we wel stellen, dat Darwin met al die plantenstudies bij elkaar niet tot zijn evolutieleer was gekomen. Het waren de reizen van Alfred Russel Wallace en zijn eigen reis met de Beagle, die hem tot nieuwe inzichten in het dierenrijk brachten. Dat neemt niet weg dat dit boek voor plantenliefhebbers veel interessante stof

bevat. De ruim 60 pagina's met (voet)noten vormen een waardevolle aanvulling op de verzorgde teksten.

Jelle van Dijk

Frank Berendse 2016. **Natuurbescherming in Nederland. Wilde apen.** KNNV Uitgeverij Zeist. 95 pagina's Prijs € 10.

Met de 'wilde apen' uit de titel van dit boekje doelt Berendse op moderne mensen, die ver van hun natuurlijke oorsprong zijn afgedwaald. Met vlotte pen beschrijft Berendse de geschiedenis van de Nederlandse natuurbescherming en de stand van de natuur op dit moment. Daar zijn positieve kanttekeningen bij te plaatsen. Maar er valt niet te ontkomen aan de conclusie dat er een enorme kaalslag op het boerenland plaatsvindt. De steeds maar doorgaande intensivering van het agrarisch bedrijf met gebruik van mest en bestrijdingsmiddelen heeft er toe geleid dat de biodiversiteit in agrarisch Nederland lager is dan ooit en schril afsteekt bij die in andere delen van Europa. Ook de invloed van intensieve landbouw op aangrenzende natuurgebieden moet niet onderschat worden. Frank Berendse pleit voor een rigoureuze verandering van ons agrarisch beleid met veel meer aandacht voor behoud en versterking van de natuurwaarden, ook in onze agrarische landschappen.

Jelle van Dijk

Workshop Vogels tekenen door Anita Walsmit Sachs

Petra Sonius

Op zaterdag 17 september konden leden die zich hadden aangemeld, onder de leiding van gerenommeerd kunstenaar Anita Walsmit Sachs, stap voor stap leren natuurgetrouw een potloodtekening te maken van een opgezette vogel naar keuze.

Dit was gemakkelijker gezegd dan gedaan. Vooral goed kijken was erg belangrijk! Na een theorieles over onder andere de anatomie van vogels en uitleg over de diverse soorten potloden met een verschillende hardheid, was het tijd voor het echte werk. We begonnen met het op papier brengen van de verhoudingen, door middel van meten en het gebruik van geschetste vormen, zoals ovaal en vierkanten. Wanneer de verhoudingen klopten en Anita haar goedkeuring had gegeven over de tekening, kregen we eindelijk het felbegeerde gum, om alle hulplijntjes weer te verwijderen. Vervolgens gingen we verder met de grote lijnen van de vogel, zoals de vorm van de vleugel, de snavel en het oog. Tussendoor werd er op een apart vel al veel geoefend met structuren tekenen, welke later in de vogel gebruikt konden worden. Hierdoor begon de vogel steeds meer op een echte vogel te lijken. Het levendige ontbrak echter nog en daarvoor leerden we de truc om goed met licht om te gaan. De structuren werden eerst in 1 toon opgezet, zodat later de schaduwen eroverheen getekend konden worden en de vogel ineens diepte kreeg. Niet iedereen kreeg de tekening af, maar wat een inspiratie om thuis verder te gaan! Zie de resultaten, we hebben enorm genoten. Bedankt Anita!

De cursisten hard aan het werk!

Foto's: Petra Sonius

Waddenweekend 2016, Vlieland

Foto: Jos Zonneveld

Ruurd Eisenga

Terwijl Nederland zuchtte onder tropische temperaturen afgelopen september, werd de tocht naar Vlieland aangevangen door 36 enthousiaste natuurliefhebbers. Wie weet werd men geïnspireerd door het jubileumjaar dat er ook op deze activiteit zoveel mensen afkwamen. Het is al weer een tijd geleden dat we met zoveel mensen naar de Wadden zijn gegaan! Erg leuk!

Het was ook erg leuk dat er naast de 'oudgedienden' zich ook toch steeds weer mensen aanmelden die voor het eerst meegaan.

Na een voorspoedige overtocht bleek dat onze accommodatie 't West End gelukkig al deze enthousiastelingen makkelijk kon bergen. Tijdens de gezellige avond werden plannen gesmeed voor de volgende morgen.

Na het ontbijt werd traditioneel koers gezet richting Kroonspolders. Doordat het gunstige getij pas halverwege de middag zou zijn, hadden we ruim de tijd om bij het Posthuis voor koffie met cranberrygebak te geraken.

Echter door het warme weer en ietwat ongunstige wind was er onderweg aan zogenaamd "klein grut" nagenoeg niets te vinden. Nog nooit zijn we zonder de waarneming van een Tapuit langs de weilandjes gekomen en de aanwezigheid van minstens één van de soorten Vliegenvangers bij het Bomenland is al jaren een garantie. Maar dit jaar dus niet. Vlagger dan normaal, het Posthuis was net open, zaten we aan de koffie.

Hierdoor hadden we alle tijd om vanaf de dijk de Kroonspolders af te speuren. Bij de Eerste Kroonspolder viel de aanwezigheid van vele Blauwe Reigers op. Een Witgatje foerageerde dichtbij en werd door iedereen goed

gezien. Ook wandelde de eerste Groenpootruiter door het beeld.

Tweede polder stonden enorme hoeveelheden Lepelaars te rusten. Op de voorgrond scharrelden een klein clubje Een jagende vrouw Bruine Kiekendief de huid gezeten door wat meeuwen.

Later werd een tweede Bruine Kiek waargenomen terwijl zij een prooi aan het plukken was en vervolgens kort ervan at, voor het aan de kraaien te laten. Een Sperwer kwam langs en boven de bomen van de vogelhut werd een jagende Boomvalk ontdekt. De temperatuur zorgde er echter voor dat kleine vogeltjes zich niet of nauwelijks lieten zien.

Bij de laatste twee Kroonspolders werd stilgestaan bij de enorme hoeveelheden Tureluurs en Rosse Grutto's. De lunch werd op de dijk genuttigd in afwachting van opkomend tij. Turend over het wad werden Kleine Strandloper en Bontbekplevier van dichtbij waargenomen. Vele Steenlopers en af en toe een Watersnip vlogen vlak over. De wandeling naar de punt leverde prachtige vergezichten op over tienduizenden vogels. Op het wad of in de lucht. Een mooie Zilverplevier in zomerkleed werd ontdekt en bewonderd.

Op de terugweg viel de groep wat uit elkaar. Er waren fanatieke cranberryplukkers die achterbleven in het veld. Mensen die liever de waddendijk volgden en wat mensen die via camping de Paal toch nog aan wat klein grut wilde komen. De camping was echter nog druk bezocht, wat mezen werden gezien, maar wat meer niet algemene soorten helaas niet.

Bij de

Kluten.
werd op
Even

Teruggekomen kon je aan de zogenaamde 'verrekijsnekkies' precies zien wie er tot het gezelschap van de vereniging behoorde. Een fenomeen dat pas zichtbaar is wanneer de verrekijsers af worden gedaan en de breedte van de draagriem de breedte van de witte, niet door zon bereikte, plek in de nek laat zien.

Na de traditionele macaroni avond maakten we ons op voor de Quiz.

Nadat teams geformeerd waren via het puzzelen met kaartjes met vogelnamen begon de strijd pas goed. Via vragen over biologische onderwerpen en vragen over de geschiedenis van Vlieland werden we verrast met een vragenronde over vogels in de muziek. Via diverse muziekstukken moest men de uitvoerder/componist en welke vogelnaam in het stuk voorkwam 'determineren'. De afsluiter was het uitbeelden van een bepaalde vogel, waarbij de uitvoering van George zó treffend was, dat niemand wilde zeggen dat het een Velduil was, zodat hij de uitvoering nog twee tot drie keer kon herhalen! De overtuigende winnaars Joost, Jaap E, Jaap D, Tineke, Fietje en Ellen zijn volgend jaar aan de beurt om een leuke Quiz te organiseren.

Zondag kon na het opruimen iedereen zijn eigen route bepalen. Er ging één groepje naar de Noord, via de haven naar de strandopgang aan de Terschellingkant. Paarse strandlopers lieten zich verjagen van de strekdammetjes. In de verte werd een grote vogel gezien die de reden was dat telescopen werden opgezet. De vogel bleef echter zo ver weg dat we er geen naam aan hebben kunnen geven.

De fietstocht leidde door de duinen langs camping Stormmelk. Onderweg werden een mooie Roodborsttapuit en een Sperwer gezien, die werd lastig gevallen door Boerenzwaluwen. De koffiepauze bij een strandtent leverde naast nog rodere nekken, Drieteenstrandlopers en Grote Sterns op. Via de duinroute, waarbij een Wilde Zwaan werd gezien die er al een tijdje bivakkeert, kwamen we aan bij Het Posthuis. Direct werd de dijk beklommen voor nog een laatste ronde wadvogels. Een Paapje liet zich daarbij uitstekend bekijken bij de eerste polder. Een ander groepje van ons gezelschap meldde daar een Waterral. Er waren ook mensen die het vogelringstation hadden bezocht en enthousiast terugkwamen met waarnemingen van o.a. Braamsluiper, Rietzanger en Zwartkop. Helaas kunnen we gevangen soorten niet meetellen voor de lijst met waarnemingen.

De terugtocht verliep voorspoedig. Met alle deelnemers weer aan boord werd de balans opgemaakt. De teller bleef voor het aantal soorten steken op 82. Gezien de hoge temperatuur dit weekend en de tomeloze inzet van een ieder, is dat nog helemaal geen slecht resultaat! We kunnen terugkijken op een zeer geslaagd en heel gezellig weekend!

Wilt u ook eens mee? Komend jaar wordt Schiermonnikoog bezocht in het weekend van 8, 9 en 10 september. Meer informatie volgt in toekomstige edities van 'De Strandloper'.

Foto: Jos Zonneveld

Herfstnatuurspel 'Zintuigen' 2016

Annet de Willigen

Noordwijk(erhout) – Het was op woensdagmiddag 19 oktober weer een drukte van belang in het Nieuw-Leeuwenhorstbos tussen Noordwijk en Noordwijkerhout. De Educatieve werkgroep van de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk organiseerde daar met financiële steun van het Baalbergenfonds en in samenwerking met het Zuid Hollands Landschap haar jaarlijkse traditionele Herfstnatuurspel.

's Morgens was het weer niet best, storm en flinke regenbuien, maar de verwachtingen waren beter. En naarmate de middag naderde begon de zon tevoorschijn te komen en verdwenen de buien. De rest van de dag was het prachtig weer!

Het Herfstnatuurspel kon doorgaan!

Kun jij net zo goed zien als een uil? Door welk zintuig weet de spin dat er een prooi in zijn web zit? Kun jij de 6 muizen vinden die in het bos verstopt zijn? Dit is een greep uit de vragen en opdrachten uit het Herfstnatuurspel. Deze al bijna 40 jaar populaire herfstvakantieactiviteit trekt altijd veel belangstelling en dat was ook dit jaar niet anders. Ruim 200 kinderen, vergezeld van hun ouders en

of grootouders, hadden hun handen vol om de 25 natuurvragen en opdrachten goed te beantwoorden en uit te voeren. Aan de hand van het thema 'Zintuigen' werd het een speelse en leerzame middag. Er werd gekeken als een uil die een muis wil pakken. Door te voelen merk je dat de kastanjetak heel kleverig is. Luisteren kan je beter met je ogen dicht. Maar wist men ook de vogelgeluiden te herkennen? De neus werd aan het werk gezet bij het Hondsdraf plantje en ja, Munt ruikt echt naar pepermunt. De smaak kwam aan bod bij de appels die werden uitgedeeld. Aan het einde van de speurtocht was er de prijsvraag, "Hoeveel meter denk je dat de speurtocht was?" De winnaars kregen een rugzakje met spoorzoekerspakket thuis gebracht. En vanwege het 50 jarig jubileum van de Natuurvereniging kregen alle deelnemers een herkenpen. Een pen met ingebouwde zoekkaart over o.a. vlinders en weidevogels. Na afloop werd er gezamenlijk door de vele vrijwilligers iets gegeten en gedronken en het bos weer opgeruimd teruggegeven aan de boswachters Maarten Laming en Johan van Tol van het Zuid Hollands Landschap.

Foto's :Piet Broekhof

Een passie voor Zweden

Dineke Kistemaker en Kees Verweij

Het begon met een weekje in september naar Falsterbö voor de vogeltrek. In het bezoekerscentrum lag een blad waar een aantal mooie vogelgebieden in Zweden beschreven stonden.

Onze interesse was gewekt en ons volgende vakantie-doel werd Zweden. We bezochten een aantal van die locaties, zoals Store Mosse, waar eind april het baltsen van Korhoenders, Goudplevieren en Bosruiters te horen en te zien is. Verder trokken we naar Hornborgsjön, waar in april het "Trandansen" (het baltsen van de Kraanvogels) plaatsvindt en naar het eiland Öland, dat niet alleen interessant is voor vogels, maar waar het vanaf begin juni tevens een waar orchideeënparadijs is. In een natuurcentrum op dit eiland stond een groot rek met brochures over de vele natuur gebieden, die Zweden rijk is. Heel verrassend, temeer omdat Zweden bekend staat als een saai land met slecht weer en eeuwig zingende naaldbossen. Opnieuw werd onze nieuwsgierigheid gewekt. We wilden nog wel eens even verder kijken. Inmiddels zijn we al 8 maal door Zweden getrokken tijdens vakanties van 6 á 7 weken. Iedere reis planden we een route met een aantal nieuwe gebieden, sommige zelfs verschillende malen, maar dan net even in een andere tijd.

Net als in ons land leggen ook de vogels in Zweden in mei hun eieren..

Dus moet je niet te laat vertrekken. Ga je rond midsummer (21 juni) weer naar huis ben je de muggenparade nog voor.

Wat is het, dat we steeds weer naar dat land terug willen? Nou, dat is de rust en de stilte en de ongerepte en adembenemende natuur, die je daar nog hebt, zeker als je het wat hoger op zoekt. Leuk is de vogels, die bij ons slechts

overwinteren, daar volop in de lente te horen zingen in hun zomerkleed en op hun nest te zien. Wat is er leuker dan wakker te worden met zingende Koperwieken achter je caravan,. Kramsvogels, die dikke wormen uit de grond halen om hun bedelende jongen op de grond te voeren. Elke avond op bijna iedere camping baltsende Houtsnippen. Ma brilduiker of Ma Grote zaagbek met hun pulletjes te zien rondzwemmen. Of de klagelijke baltsroep in het schemer van Parelduikers in de kleine meertjes. Baltsende

Groenpootruiters en Witgatjes langs de oevers van de rivier. Wilde Zwanen broedend of foeragerend met hun jongen.

Kom je Noordelijke, dan heb je ook soorten als Taigagaai, Kruisbek, Beflijster, Keep, Korhoen en Auerhoen en niet te vergeten de Rendieren met hun prachtige verse geweien, bekleed met zwart fluweel of een Sneeuwhaas. We zijn één keer tot over de poolcirkel geweest waar we broedende Pestvogels hebben gezien en Roodkeelduikers.

's Avonds op safari, zoals we dat noemen, over kleine weggetjes op zoek naar Eland, die dan uit de bossen komen om op kleine weiltes te grazen. Korhoenders, die langs het pad scharrelen en met wat geluk een Auerhoen en dat alles onder de prachtige rode avondlucht van de midzomer zon; in juni wordt het bijna niet meer donker. Voor de uilen moet je wat meer je best doen en een beetje geluk hebben. We hebben inmiddels bijna alle soorten gezien of gehoord zoals de Dwerguil, Velduil, Bosuil, Oehoe, Oeraluil en twee jaar geleden in één vakantie 3 keer een Sperweruil, roepend en zeer dichtbij. En als klap op de vuurpijl dit jaar onze lang gedroomde Laplanduilen. Deze en de onverwachte ontmoeting met twee Hazelhoenders waren een waar hoogtepunt.

Wanneer je begin mei in Zweden komt, beleef je de lente

Laplanduil foto: Dineke Kistemaker

voor de tweede keer. Bossen en bermen zien wit en blauw van de Bosanemoontjes en Leverbloempjes. In juni kun je op diverse plekken zeldzame orchideeën vinden zoals het Vrouwenschoentje en de zeer zeldzame Calypso, maar ook Adam en Eva, Aangebrande orchis en nog meer soorten. Tussen het vogels kijken door bezoeken we ook leuke lokale streekmusea en Lappendorpjes met hun aparte kerkjes. Zweden is een groot land met veel mooie natuur, het land van de duizend meren en toendra's met prachtige mossen in allerlei kleuren. Maar je moet er wel de tijd voor nemen. Het is geen land, waar je op de bonnefooi naar toe moet gaan. Een goede voorbereiding en planning maken dat je op de mooie

plekken komt en je niet alleen verdaagt in eindeloze naaldbossen, die je daar ook hebt. Je zult niet gauw een enorme vogellijst vergaren, maar ga je voor de specialiteiten, die het land te bieden heeft, is het een heerlijk land en als het je één keer te pakken heeft, laat het je niet meer los.

Ben je nieuwsgierig geworden en wil je meer zien en horen over dit prachtige land, kom dan naar de ledenavond. Dan zullen wij laten zien wat ons zo boeit.

Broedvogels Noordwijkse Golfclub 2016

Rien Sluijs & Jelle van Dijk

Inleiding

Omdat de laatste broedvogelinventarisatie al weer uit 2007 stamt, kwam vanuit de Noordwijkse Golfclub (NGC) het verzoek om weer eens de broedvogels te tellen. Wij namen deze klus op ons mede met het doel enkele enthousiaste leden van de golfclub wegwijs te maken in de opzet en de praktijk van broedvogelonderzoek.

Bezoeken

In totaal werd de golfbaan elfmaal bezocht, gespreid over de periode 24 maart - 16 juni. Slechts een enkele keer kon het gehele terrein bij één telronde in kaart worden gebracht. Eigenlijk is het gebied, hoe goed begaanbaar ook, te groot voor een telronde van 2-3 uren. Alle bezoeken vonden plaats in de eerste daglichturen. Bij nogal wat telrondes werden wij gehinderd door stevige wind (windkracht 4-5B) en lage temperaturen. Het voorjaar van 2016 was bijzonder koud. Zo waren de Paas- en Pinksterdagen kouder dan de Kerstdagen van 2015! Bij een telronde met lage temperatuur en stevige wind laten veel zangvogels zich niet horen waardoor zo'n telronde weinig nieuwe informatie oplevert. In totaal werd 21 uur aan het veldwerk besteed.

Methode

Bij elke ronde werden de waarnemingen op een plattegrond van de golfbaan, de veldkaart, genoteerd. De genoteerde afkorting kreeg een plusteken toegevoegd als er gedrag was vastgesteld dat op een territorium wees, zoals zang, transport van voedsel of nestbouw. Na afloop van het broedseizoen zijn de gegevens uitgewerkt en geïnterpreteerd volgens de richtlijnen in de *Handleiding Broedvogel Monitoring Project* van Sovon Vogelonderzoek Nederland.

Enkele opmerkingen

a. Inventarisatie 1978

De lijst van 1978 laat zien dat toen de samenstelling van de broedvogelbevolking sterk verschilde van die in 2016. Vooral valt het grote aantal grondbroeders in 1978 op zoals Wilde Eend, Fazant, Scholekster, Wulp, Kievit, Wulp, Tapuit en Veldleeuwerik. De komst van Vossen na 1980 heeft het verdwijnen van deze soorten zeker bevorderd.

b. Nijlgans

Verschillende keren was een paartje op de zevende hole aanwezig. Vermoedelijk hebben ze in de naaste omgeving in een oud buizerd- of haviksnest gebroed. Na het uitkomen van de eieren springen de jongen uit het nest waarna de oudervogels het kroost naar een poldersloot dirigeren.

c. Havik

Op 23 april werd een jagende Havik waargenomen. Deze soort broedt al jaren niet meer op het terrein van de NGC, maar wel op korte afstand in het bos van Staatsbosbeheer.

d. Houtduif

Bij het hoge aantal van 1978 moet men bedenken dat de Havik toen nog niet hier broedde en dat het dennenbos veel dichter was dan tegenwoordig. Het aantal in 2016 is beslist te laag omdat veel Houtduiven laat broeden tot zelfs in juli en augustus. Die mis je gewoon als je zoals in 2016 half juni met inventariseren stopt.

e. Grote Bonte Specht

Na een geslaagd broedgeval in een kromme abeel aan het einde van de vijfde hole omstreeks 2010 volgden broedgevallen in dode dennen langs de Wenkebachlaan. Helaas werden die dode dennen enkele jaren terug alle omgezaagd. Gelukkig keerde de Grote Bonte Specht dit jaar als broedvogel terug.

Boomleeuwerik

foto: Jan Hendriks

Nachtegaal foto: Jan Hendriks

f. Boomleeuwerik

Terwijl de Veldleeuwerik in de Hollandse duinen overal verdween, nam de Boomleeuwerik juist toe. Ook in het terrein van de NGC. Deze grondbroeder begint al in februari te zingen.

g. Grote Lijster

Verscheidende keren werden foeragerende Grote Lijsters gezien, met name op vijfde en de zevende hole. Op 16 juni zochten twee volwassen vogels naar voedsel op de vijftiende. Hadden ze de bek vol, dan vlogen ze in rechte lijn naar een plek langs de Weideweg in het SBB-gebied. Dit bevestigde ons vermoeden dat de Grote Lijster dit jaar niet op het NGC-terrein heeft gebroed.

h. Winterkoning

Na een serie zachte winters zou je mogen verwachten dat de stand van de Winterkoning in de lift zit. Waarom het aantal paren hier toch afneemt, is volstrekt onduidelijk.

i. Roodborst

Het hoge aantal van 1978 is vermoedelijk te danken aan het interpretatiecriterium dat toen werd toegepast. Had je een soort driemaal op ongeveer dezelfde plek gezien of gehoord, dan mocht een territorium worden toegekend. Nu wordt met het begrip "datumgrens" gewerkt om te voorkomen dat wintergasten en trekkers ten onrechte als territoriumhouders worden aangemerkt. De datumgrens van de Roodborst ligt op 30 april. Drie waarnemingen van vóór 30 april leveren nu geen territorium meer op! Er zal ten minste één waarneming na de datumgrens moeten worden gedaan, wil van een geldig territorium worden gesproken.

j. Roodborsttapuit

Vrijwel overal in ons land gaat het de Roodborsttapuit voor de wind. In de jaren tachtig stond deze soort nog op de Rode Lijst! Deze insecteneter vinden we in het open

Grasmus foto: Jan Hendriks

duin waar struiken voor uitkijkposten zorgen en waar in de kruidenrijke vegetatie op insecten gejaagd kan worden.

k. Nachtegaal

De dichte bosschages van de zeereep vormen het bolwerk van deze soort. Omdat de vogels hier dicht bij elkaar zitten, zijn ze bijzonder actief wat hun zang betreft. De concurrenten moeten op afstand worden gehouden!

l. Grasmus

Deze soort bewoont dichte struwelen in de zeereep en het middenduin. Vrijwel overal in ons land gaat het deze soort voor de wind.

m. Tjiftjaf

Door de verdere uitgroei van het bos is geschikt habitat ontstaan voor deze soort, maar ook voor bosvogels als Zwartkop, Pimpelmees en Vink.

n. Zwarte Kraai

Tot in de jaren negentig werd elke Zwarte Kraai die zich op de baan vertoonde afgeschoten. Waagde een kraai een nest te bouwen, dan werd bij ontdekking het nest 'doorgeschoten'. Deze praktijk kostte een broedende Sperwer in 1992 het leven. Zwarte Kraaien worden nu met rust gelaten.

o. Kneu

Dit is een lastige soort om te inventariseren omdat ze in groepjes door het gebied zwerven en niet echt laten merken waar zij tot nestbouw over zullen gaan. In ieder geval is hun aantal sinds 1978 duidelijk afgenomen.

Resultaten

Om een beeld te geven van de veranderingen in de broedvogelstand in de loop der jaren zijn ook de resultaten van drie voorgaande inventarisaties opgenomen.

Soort	1978	2001	2007	2016
Nijlgans	-	-	-	1
Wilde Eend	13	1	1	-
Havik	-	1	1	-
Fazant	5	1	3	-
Patrijs	-	1	2	-
Scholekster	1	-	-	-
Kievit	1	-	-	-
Houtsnip	1	-	-	-
Wulp	1	-	-	-
Houtduif	25	9	8	3
Holenduif	-	1	2	-
Zomertortel	2	-	-	-
Koekoek	1	1	1	1
Ransuil	2	-	-	-
Grote Bonte Specht	-	-	-	1
Boerenwaluw	-	1	-	-
Boomleeuwerik	2	1	-	4
Veldleeuwerik	14	-	-	-
Witte Kwikstaart	1	-	-	1
Boompieper	3	4	2	5
Graspieper	7	10	5	5
Heggenmus	13	8	9	13
Winterkoning	11	3	7	2
Roodborst	11	1	2	3
Tapuit	4	-	-	-
Roodborsttapuit	1	3	2	8
Nachtegaal	5	7	13	16

Soort	1978	2001	2007	2016
Gekraagde Roodstaart	-	-	-	1
Merel	7	9	8	6
Zanglijster	1	-	1	1
Grote Lijster	-	-	1	-
Sprinkhaanzanger	1	2	-	-
Kleine Karekiet	-	-	1	-
Grasmus	5	11	13	16
Braamsluiper	-	-	3	-
Tuinfluitier	1	-	-	-
Zwartkop	-	1	1	2
Fitis	10	11	14	9
Tjiftjaf	1	1	4	7
Koolmees	1	1	3	5
Pimpelmees	-	-	2	2
Glanskop	-	-	-	1
Staartmees	-	-	1	-
Goudhaan	-	-	1	-
Boomkruiper	1	4	-	2
Ekster	3	1	3	2
Gaai	1	2	1	1
Zwarte Kraai	-	-	-	2
Spreeuw	2	-	-	-
Huisemus	5	-	-	1
Ringmus	-	1	-	-
Vink	2	7	8	8
Kneu	20	11	11	9

Gekraagde Roodstaart
foto: Jan Hendriks

FAMA, een Zilvermeeuw

Annelies Marijn

Op 16 juli 2015 werd mijn aandacht getrokken naar een artikel in het Leids Dagblad met de titel: Meeuw van 29 jaar kan goed van zich af slaan". In het artikel werd vogelaar Maarten van Kleinwee geïnterviewd over de geschiedenis van een Zilvermeeuw die iedere zaterdag in de zomer, na het afbreken van de vismarkt, komt eten op de Nieuwe Rijn in Leiden.

Ik was geïntrigeerd door dit artikel en op 8 augustus 2015 fietste ik aan het eind van de middag richting Leidse vismarkt. Na 30 minuten wachten zag ik haar opeens, herkenbaar aan de groene ring met de letters FAMA. Ze maakte direct een diepe indruk op mij. Op haar kop zaten heel korte veertjes, ze was flink in de rui en zag er sjofel uit. En inderdaad deed FAMA, als een jonge Zilvermeeuw, actief mee in het zoeken naar stukjes vis, aandachtig alles in de gaten houdend, vanaf haar vaste post bij een dakkapel.

Van Hein Verkade kreeg ik aanwijzingen hoe ik de waarneming kon melden bij CR Birding, de website om geringde vogels door te geven. Ik kwam uit bij Kees Camphuijsen, een enthousiaste en zeer ervaren meeuwenkenner. Nog dezelfde dag kreeg ik per e-mail antwoord van Kees en daarbij de hele levensgeschiedenis van de meeuw. FAMA bleek geringd op 10 juli 1986, in de duinen van Meijndel, door de heer Wanders. Ze kreeg een zwarte ring met de letter D om één poot en om de andere poot een groene ring met de letter A, voortaan herkenbaar als ZDGA. Op 2 december 1986 werd ze voor

het eerst bij onze zuiderburen gezien: de Binnenwatering van Katwijk, door wijlen de heer Jo Rampen, een groot meeuwenliefhebber. Op 24 januari 1989 werd ze voor het eerst in Noordwijk bij de Langevelderslag opgemerkt door Hein Verkade. Ze is in de loop van de jaren onder andere ook gezien op de Maasvlakte, Scheveningen, Camperduin en de Brouwersdam, maar er is nooit een ringmelding van haar ontvangen uit het buitenland. Intussen is FAMA 222 keer gezien langs de Nederlandse kust, maar toch weten we niet zo veel over haar. Niemand is er ooit achter gekomen of ze heeft gebroed en zo ja, hoeveel kuikens ze heeft grootgebracht, welke partners ze heeft gehad. Ze is zelfs tussen 31 augustus 1995 en 22 september 1998 nooit opgemerkt. In de loop der jaren zijn er meerdere langdurige periodes geweest waarin niemand haar heeft gezien en haar ringnummers heeft doorgegeven. 10 januari 2006 wordt ze weer gezien in Leiden, door Frank Majoor en daarna verdwijnt ze weer een tijdje om pas 24 februari 2009 weer op te duiken in Ter Heijde, foeragerend op schelpdierpjes. Dan ontdekt Maarten haar op 20 juni 2009 in Leiden. Vanaf dat moment wordt ze nauwlettend in de gaten gehouden en is Maarten om de 14 dagen op zaterdag op de Vismarkt om te kijken of zij er is. Alle bijzonderheden worden door hem genoteerd - wat ze eet, dat varieert van zalmresten tot verjaardagscake, - hoe haar rui patroon is - wanneer ze haar slagpennen verliest en wanneer de nieuwe pennen te voorschijn komen. Zelfs de kale plek in haar nek, die bij de rui elk jaar zichtbaar is, wordt in de gaten gehouden.

Op 2 juni 2012 blijkt dat ze een van de pootringen heeft verloren. Het wordt dus tijd dat ze opnieuw geringd wordt, voordat zij de tweede ring verliest en niet meer herkenbaar is. Toch duurt het nog tot 8 februari 2015 voor dat ze wordt gevangen en Frank Majoor voorziet haar van een nieuwe kleurring en een metalen ring van het Vogeltrekstation Arnhem. Voortaan is ze herkenbaar als Groen FAMA. Nu blijkt ook dat het een vrouwtje is en tot die tijd door het leven ging als man! Het komt ook bij vogels voor.

Op 5 februari 2016 is ze in Katwijk en ik merk op dat ze een klein vlekje tussen de snavel en het oog heeft. Op 11 februari zie ik haar voor de 6e keer, ook weer in de Binnenwatering van Katwijk.

Daarna wordt het stil.....

Niemand heeft haar na 11 februari 2016 nog gezien. Maarten is verschillende keren gaan zoeken op de Vismarkt maar tevergeefs. We moeten helaas nu wel aannemen dat ze niet meer onder ons is. Waar, wanneer en hoe ze is gestorven, blijft een raadsel. Was het een ontsteking, het vlekje bij haar oog, dat haar fataal is geworden, een aanrijding door een auto of een aanvaring met één van de lelijke windturbines die voor Noordwijk staan? We zullen er nooit achter komen. Zelfs het einde van FAMA blijft een mysterie zoals ook haar leven is geweest.

FAMA was een van de oudste Zilvermeeuwen in Nederland. Inmiddels is WAGL, genoemd naar de

combinatie van de kleurringen, een witte A en een groene L, de oudste nog levende Zilvermeeuw, geringd als jong op 7 juli 1986. WAGL is op 10 oktober 2016 nog gezien op Vlieland.

FAMA en het artikel in het Leids Dagblad hebben er voor gezorgd dat ik nu verslaafd ben aan het kijken naar meeuwen. Bijna elke dag zoek ik naar geringde vogels en inmiddels heb ik 568 verschillende ringen van meeuwen afgelezen. Een dag geen meeuwen kijken is een dag niet geleefd! Het is een heerlijke hobby en ik kan het iedereen aanbevelen. Ondanks dat er inmiddels veel vogels zijn uitgerust met een geolocator heeft het toch zin kleurringmeldingen door te geven. Je komt veel te weten over de plaatstrouw van meeuwen, de plekken waar ze foerageren en de leeftijd. Zo zag ik op 20 oktober 2016 in de Binnenwatering van Katwijk nog een oude Stormmeeuw, geringd op 24 mei 1995 bij de Vistula rivier in Kobylnica, Polen en op 9 juli 2016 een oude Kokmeeuw, geringd op 5 oktober 1988 in Den Haag. Het is een kick om die oude beesten weer terug te vinden. Dus ga meeuwen kijken!

Met dank aan Kees Camphuijzen en Maarten van Kleinwee voor het verstrekken van alle informatie over FAMA. Mocht je meer willen weten, Maarten heeft een mooie website: <https://gullstothehorizon.wordpress.com/>. Als je FAMA intikt, kun je foto's en films over haar zien en natuurlijk over heel veel andere meeuwen. Op Facebook Meeuwen in Nederland (een besloten groep dus wel even aanmelden) kun je ook veel informatie vinden over meeuwen.

FAMA bij haar favoriete dakkapel bij de vismarkt in Leiden

Bijzondere flora op bouwterreinen

Jelle van Dijk

Aan een bouwplan gaat vaak een lange periode van voorbereiding vooraf. Dat begint al met het indienen van een plan bij de gemeenteraad. Als na vaak lang overleg het besluit gevallen is om ergens te gaan bouwen volgt de fase waarin de benodigde vergunningen geregeld moeten worden. Hierna volgt de periode waarin de gemeente of de projectontwikkelaar eigenaar van de grond moet worden. Deze fase kan lang duren. Nadat ook deze hobbel is genomen, wordt het terrein bouwrijp gemaakt.

Volkstuinders moeten hun biezen pakken en allerlei bosjes en schuurtjes worden verwijderd. Als gemeente en projectontwikkelaar het eens zijn geworden over de precieze inrichting van de nieuwbouwwijk kan de bouw beginnen.

Dat het vaak wat anders loopt weten we in Noordwijk maar al te goed. Grond verwerven in de Bronsgeest, maar er toch niet gaan bouwen en later toch weer wel. Offem-Zuid waar de grondverwerving veel trager verloopt dan gedacht en waar de twijfel toeslaat met de vraag of na de start van nieuwbouw in Offem-Zuid ook in de Bronsgeest gestart moet worden. Ook kunnen bouwplannen ernstig vertraagd worden door bezwaarschriften en tegenvallende vraag op de woningmarkt. Dit alles bij elkaar zorgt er voor dat bouwterreinen vaak jaren achtereen braak liggen. Rond Noordwijk liggen nog al wat percelen, die bestemd zijn als bouwterrein voor bedrijven of voor woningen. Op zulke terreinen krijgen allerlei plantensoorten een kans om zich tijdelijk te vestigen. Op een stuk met kaal zand kunnen allerlei zaden zonder al te veel concurrentie gaan kiemen. Het verplaatsen van grond kan ook verrassende vondsten opleveren. Natuurlijk slaan er altijd gewone soorten als Melganzenvoet en Perzikkruid op, maar soms zitten daar ook bijzondere soorten tussen. Opvallend is vaak dat vooral in de nazomer en herfst leuke soorten worden gevonden. Hieronder gaan we enkele terreinen langs die in 2016 een interessante flora lieten zien.

Offem-Zuid

Het grootste braakliggende terrein is momenteel het gebied Offem-Zuid langs de Achterweg, gelegen tussen de Beeklaan en het landgoed Offem. Veel percelen liggen hier al jaren ongebruikt, andere doen dienst als paardenwei. In het voorjaar van 2016 zijn hier de laatste volkstuinders vertrokken. In de zomer van dit jaar is er een archeologisch onderzoek uitgevoerd. Daartoe heeft men op zo'n 20 plaatsen stukken van 10 bij 2 m uitgegraven en later weer dicht gegooid. Naast de verlaten volkstuintjes waren hier dus 20 plekken waar de grond flink was omgewoeld en de zaadbank als het ware was 'wakker geschud'. Dit maakte Offem-Zuid tot een plek waar je verrassende soorten kon vinden. Casper Zuyderduyn was de eerste, die op 16 september 2016 eens een kijkje ging nemen

in een 'gladgestreken' perceel waar vroeger een paar volkstuintjes lagen. Hij vond hier Zwarte toorts en Pekbloem. Dit was voor mij een goede aanleiding hier ook op onderzoek uit te gaan. In voorgaande jaren had ik wel regelmatig het volkstuinencomplex ten westen van de Achterweg bekeken, maar hier had ik nog weinig voetstappen staan. De door Casper genoemde soorten waren snel gevonden, maar er bleek nog veel meer te staan! Daarbij waren verwilderde tuinplantjes als Moederkruid en Gipskruid, maar ook een bijzondere soort als de Akkerandoorn. Deze soort was tot nu toe niet in onze regio gevonden. Op een strook waar graafwerk was verricht voor archeologisch onderzoek vond Rien Sluys op 20 september tientallen planten van de Knolcyperus, een gevreesd onkruid in bollenland en liliëcultures. Op andere stroken zag het wit van de Echte kamille. Opvallend was, dat op meerdere plaatsen Draadgiert was te zien, soms tientallen planten bij elkaar. Dit gras werd hier vermoedelijk vroeger gekweekt. Je ziet het nu nog wel gebruikt worden in gemengde boeketten. In één van die stroken waren ook tientallen polletjes van de Ruwe kransnaalbaar te vinden. Deze soort had ik aanvankelijk afgedaan als Groene naalbaar, maar Sipke Gonggrijp, die hier ook kwam kijken, bekeek deze planten wat nauwkeuriger en kwam tot de determinatie Ruwe kransnaalbaar. Met enige hulp werd ook de grassoort Wilde sorgo vastgesteld. Verder kan het Baardgras als bijzondere grassoort nog worden genoemd. In volkstuintjes werden vroeger ook nog al eens bloemen gekweekt. Nog jaren na het stoppen van de teeltwerkzaamheden kunnen bepaalde sierplanten de kop opsteken en in bloei komen. Hieraan is hoogstwaarschijnlijk het voorkomen te danken van soorten als Cosmos, Ruwe rudbeckia, Goudsbloem, Marokkaanse leeuwenbek, Grote leeuwenbek en Weegbreeslangenkruid.

Echte kamille – Achterweg foto: Jelle van Dijk

Glansbesnachtschade – Bronsgeest foto: Jelle van Dijk

Bronsgeest

Tussen de Geversbaan en de Van Berckelweg ligt een prachtig bollengebied dat helaas in een woonwijk zal worden omgevormd. In de hoek tegen de vroegere parkeerplaats van het Zilveren Kruis aan ligt een groot perceel, dat in 2016 niet gebruikt is voor bollenteelt. Ook heeft men dit perceel niet 'doodgespoten' of ingezaaid met een groenbemester. Het gevolg hiervan was dat hier het onkruid welig kon tieren. Vanuit de auto of vanaf de fiets leek het een zee van Canadese fijnstraal te zijn, maar nader onderzoek op dit kavel liet zien dat hier een grote variatie aan kruiden groeide.

Op 3 oktober van dit jaar ging ik er voor het eerst eens goed naar kijken. Opvallend talrijk bleken soorten als Perzikkruid, Reukeloze kamille en Zwarte nachtschade te zijn. Ook gewone soorten als Schijfkamille, Kleine brandnetel, Gewone melkdistel en Gekroesde melkdistel waren talrijk. Maar al spoedig ontdekte ik hier toch ook wel enkele bijzondere soorten. Zo waren er enkele tientallen planten van de Glansbesnachtschade, een soort die vooral bekend is uit de uiterwaarden langs de grote rivieren. Ook Zegekruid, Klein vogelpootje en Kompassla vielen op. Bijzonder waren de forse planten van Liggende ganzenvoet, eveneens een soort uit het rivierengebied. Dankzij de scherpe blik van Niels Eimers van www.waarneming.nl bleek het bij een gefotografeerd streepzaad om Borstelstreepzaad te gaan, een soort die nog geen tienmaal in ons land is vastgesteld.

's-Gravendijk

Al vele jaren worden van dit nog lang niet volgebouwde bedrijventerrein mooie plantenvondsten gemeld, vooral van het deel langs de Eisingastraat, waar af en toe grondverzet plaatsvindt. Al jaren achtereenslaan hier tientallen planten van de Late stekelnoot op. Verder hebben de groeiplaatsen van Franse silene en Dubbelkelk zich hier sterk uitgebreid.

Verrassend was dat Casper Zuyderduyn op een andere plek van dit uitgestrekte terrein op 29 mei 2016 een flinke

groeiplaats van Gestreepte klaver aantrof. Dit is een soort die ook elders langs de kust gevonden is, maar bij Noordwijk en Katwijk nog onbekend was.

In de hoek die eigenlijk in de gemeente Katwijk ligt, jaren geleden bekend vanwege de overwinterende Dwerggorzen, bevindt zich nog steeds een zandig, open gedeelte. Hier was ook zand gestort en weer afgevoerd. In oktober 2015 had ik hier drie planten van het zeldzame Gekield druifkruid gevonden. Dit jaar stonden er, een tiental meters van de oude groeiplaats, vele tientallen. Wim Langbroek vond hier op 3 september ook de Esdoorn ganzenvoet. Vanwege het zeldzame Gekield druifkruid kwamen ook andere floristen naar dit perceel toe. Gelukkig wordt het in zo'n geval nooit zo druk als bij een bijzondere vogelsoort! Op 8 oktober kwam Sipke Gonggrijp langs, waardoor ook de bijzondere soort Fijn akkerscherp aan de lijst kon worden toegevoegd. Zelf vond ik hier op 27 september enkele planten van de Stippel ganzenvoet. Deze soort is niet echt zeldzaam, maar je moet er goed naar zoeken tussen de honderden planten van de Mel ganzenvoet.

Vogels op deze terreinen

Bij alle bezoeken in september en oktober werden groepjes Graspiepers opgejaagd. Op 19 oktober was er een groep van 32 Kneutjes aan het foerageren in het terrein langs de Van Berckelweg. Boven het veld langs de Achterweg was regelmatig een Torenvalk te zien. Aardig om mee af te sluiten is de vermelding van 2 Dwerggorzen die op 5 november 2016 langs de Achterweg ontdekt werden door Casper Zuyderduyn en die op de dagen hierna door velen bewonderd werden.

Gekield druifkruid – 's-Gravendijk foto: Jelle van Dijk

Meneer van Ster

Willem Baalbergen

In de serie *OP ZOEK NAAR HET VERLEDEN* schreef Maarten Hoek een boekje over de Noordzijdepolder. Hij zegt daarin, dat de eeuwenoude boerderij Puikenduin in 1845 is gekocht door meneer Van Ster. Hij doelde daarbij op Abraham Verster van Wulverhorst, die vanuit Brabant in Noordwijk was komen wonen. Hij werd hier aangesteld als houtvester en inspecteur van de jacht en de visserij in Zuid Holland. Hij ging oorspronkelijk gewoon als Verster door het leven, maar is zich later Verster van Wulverhorst gaan noemen. Ook zijn zoon Frits werd zo genoemd, zijn kleinzoon Floris echter is als kustschilder weer zonder de toevoeging Wulverhorst bekend geworden. Abraham Verster woonde in de Voorstraat van Noordwijk Binnen en ging door het leven als een verwoed jager. Vanwege zijn werkzaamheden had hij daar alle gelegenheid voor. Hij bedreef de jacht niet alleen, hij schreef er ook over. Zijn bekendste voortbrengsel in dit opzicht is het grote werk over de valkerij dat hij schreef, samen met zijn jachtvriend Hermann Schlegel, directeur van het Museum voor Natuurlijke Historie in Leiden. Dit betreft het boek *TRAITÉ DE FAUCONNERY*, dat algemeen als het mooiste boek over de valkerij wordt beschouwd. Boze tongen beweren wel eens dat de medewerking van Verster alleen bestond uit het aanleveren van de geschoten vogels. Of dat waar is valt te betwijfelen, hij kon ook schrijven en bestudeerde daarnaast de vogels. Het boek over de valkerij is rond 1850 gemaakt in een folio formaat met schitterende platen. Voor een Amerikaanse reprint wordt op dit moment al meer dan 2500 euro gevraagd; het oorspronkelijke werk is, wat je noemt, onbetaalbaar. Verster had zoals gezegd een goede pen. Van zijn hand is het *JAGT-HANDBOEKJE VOOR NOORD-NEDERLAND* in 1838 verschenen. Het werd voor rekening van de schrijver uitgegeven 'ten voordeele der armen van Noordwijk.' Verster schrijft in het boekje dat hij de namen van de vogels volgens Temminck gebruikt. Deze was directeur van het al genoemde museum Leiden, als voorganger van Schlegel. Verster begint zijn boekje met een spreuk van Merula: 'De jacht dan is goet ende prijselick, inhgevalle daer mede gheen Misbruyck verghefelschap is.' Kennelijk had je toen ook al jagers die maar raak schoten!

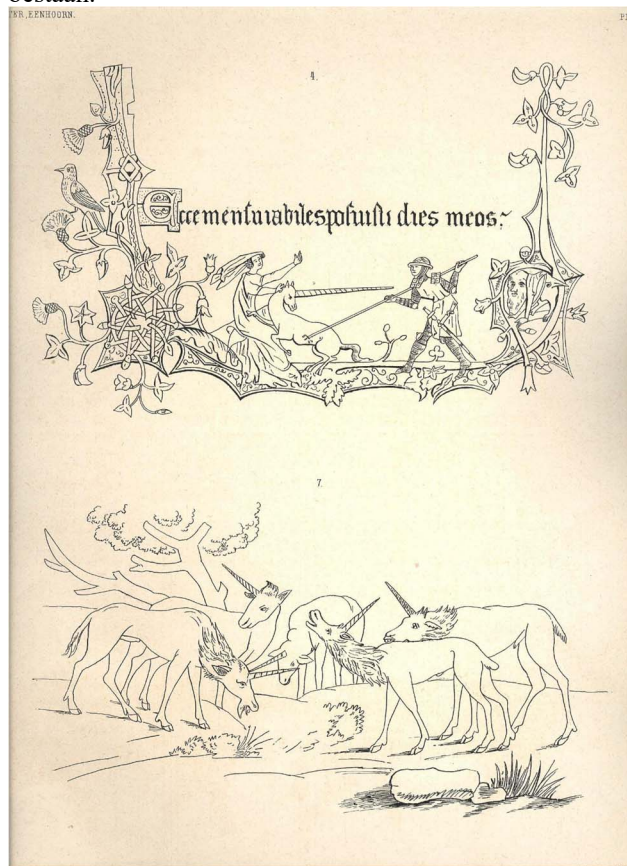
Ondanks de aansporing van Merula om weidelijk te jagen is zijn houding ten opzichte van het 'schadelijk wild' niet mis. Zo richter roofvogels volgens Verster 'ongelooflijke verwoestingen onder het wild aan.' Ze moeten dan ook niet alleen geschoten, maar ook met klemmen gevangen worden. In zijn boekje komt ook de vos ter sprake. Bij de huidige tegenstanders van deze 'wilddief' zullen zijn adviezen als muziek in de oren klinken. Ze moeten met honden, drijfjachten en door het uitgraven van de hollen uitgeroeid worden.

In het jaarboekje van Artis over 1856 schreef Verster een stuk over de Griel, een vogel die in die tijd nauwelijks bekend was. De doornsluiper, zoals hij ook wel werd genoemd, leeft volgens Verster in dorre onbewoonde streken. In oktober 1835 verraste hij in de duinen van

Noordwijk een groepje van zeven grielen, waarvan hij er een schoot. In latere jaren kwam hij er zo nu en dan een in het najaar tegen, totdat in 1849 zijn jager een broedend paar in de duinen van Noordwijk ontdekte. Hier kwam het geweer niet aan te pas, integendeel. Hij wachtte zich ervoor het nest te verstoren en genoot ook in latere jaren van de broedende Grielen. Hij bestudeerde ze ook en doet in het artikel uitgebreid verslag van de levenswijze van de vogels. Hij sluit zijn bijdrage af met de volgende volzin:

'De Griel is een fraaije, krachtvolle vogel, met schoone, grote oogen, welke aan die der roofvogels herinneren; zijne sterk gespierde poten zijn buiten twijfel geschikt om de kleine zoogdieren en haagdisen op den grond te drukken, terwijl hij ze met den bek doodt; in dit opzicht schijnt hij eene verre overeenkomst met den Steltengier(?) op te leveren.'

Van de hand van Abraham Verster is ook een curieus artikel over de Eenhoorn bekend. Het is niet zeker wanneer hij het geschreven heeft en waar het in heeft gestaan. Mogelijk ook in een jaarboekje van Artis, hij schreef daar meer in. In de aflevering van 1853 staat bijvoorbeeld een stukje, van zijn hand, over het uitzetten van jachtvogels. In het artikel over de Eenhoorn worden tal van ontmoetingen met een dergelijk beest in Afrika en Azië beschreven. De vondsten van narwaltanden vanaf de middeleeuwen, zonder dat men dat dier zelf kende, wakkerde de mythe nog wat aan. Bij het artikel is een aantal fraaie platen afgedrukt. Al met al komt Verster echter tot de conclusie dat de Eenhoorn toch niet heeft bestaan.

Wij zoeken JEUGDBEGELEIDERS

Samen met kinderen in de leeftijd van 4 t/m 12 jaar de natuur beleven!

Bij de educatieve werkgroep komen veel aanvragen binnen voor begeleide natuuractiviteiten voor kinderen, en daar zijn meer mensen voor nodig.

Misschien iets voor u?

Flora- en faunakennis is niet direct noodzakelijk, belangstelling voor de natuur en het willen en kunnen samenwerken met kinderen is wel een must.

Enthousiast of nieuwsgierig geworden?

Stuur dan een mail naar janverweycentrum@strandloper.nl tav Annet de Willigen en u ontvangt spoedig meer informatie.

Broedvogelinventarisatie 2016 in het Overbosch, Voorhout

Ineke Laroo & Kees Schilder

Voor het vierde achtereenvolgende jaar hebben Ineke Laroo, Ineke van Dijk en Kees Schilder in het voorjaar de aanwezige broedvogels in het Overbosch in Voorhout geïnventariseerd.

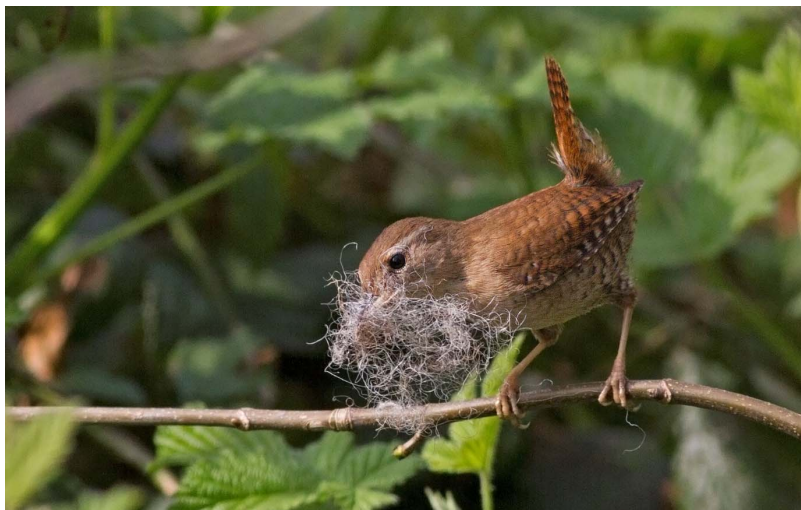
Het Overbosch is een geïsoleerd landgoedbos van ongeveer 2,5 hectare, dat in de 19e eeuw is aangelegd in de Romantische Engelse landschapstijl. Het is gelegen in een driehoek tussen de drukke Leidse Vaart en de Rijnsburgerweg. Het bos telt een groot aantal oude bomen, vooral beuken, zomereiken en witte paardenkastanjes en wordt doorsneden door slingerende paden en een langgerekte vijver. Veel wandelaars lopen een rondje door het bos en laten er hun hond uit. In de tweede helft van februari heeft de Provincie Zuid-Holland een aantal bomen gekapt in de noordwestelijke hoek van het bos, nabij de Nagelbrug. Dit stukje van het Overbosch moest wijken om de huidige Nagelbrug over de Haarlemmertrekvaart te vervangen door een tweestrooksrotonde met een onderdoorgang voor het fietspad. We waren natuurlijk zeer benieuwd wat de gevolgen zouden zijn van de geluidsoverlast en het verlies van de bomen voor de broedvogels.

Net als in de voorgaande jaren waren de Koolmees, Pimpelmees, Kauw, Winterkoning en Merel de belangrijkste broedvogels. De Mezen en Kauwen profiteren van de vele boomholten en nestkasjes, terwijl de Winterkoningen en Merels baat hebben bij de goed ontwikkelde, en vaak ondoordringbare onderbegroeiing in het bos. De Vink deed het ook goed dit jaar. De stijging in voorgaande jaren van het aantal broedende Houtduiven zette niet door, maar we telden wel een tweede broedsel van de Holenduif. In de vijver broedden een paartje Wilde Eend en een paartje Waterhoen. De echte trekvogels – de Tjiftjaf en Zwartkop – hadden evenveel broedsels als vorig jaar. Ook de Boomkruiper trok zich niets aan van de werkzaamheden aan de Nagelbrug.

Helaas hebben we, na tien jaar aanwezigheid, de heldere, luide 'lach' van de Groene specht niet meer gehoord, maar de roffel van de Grote bonte Specht klonk gelukkig wel tussen de oude bomen. De Buizerd hebben we dit jaar wel weer gezien en gehoord boven het bos. Wellicht broedt deze roofvogel in een van de koebosjes in de nabijgelegen Polder Hoogeweg. Net als voorgaande jaren hebben we de Bosuil waargenomen bij de avondlijke telling, maar ook dit jaar kwam het niet tot broeden. Wellicht komt dat door de aanwezigheid van de Kauwenkolonie, die concurreert om de nestkasten. Nieuwe soorten hebben we niet waargenomen. De Zwarte kraai hebben we wel gehoord, maar we hebben geen nest kunnen waarnemen.

Soort	2013	2014	2015	2016
Nijlgans	1	1	1	1
Wilde eend	2	2	2	1
Buizerd	-	1	-	-
Boomvalk	1	-	-	-
Waterhoen	1	1	1	1
Houtduif	2	4	6	4
Holenduif	1	1	1	2
Turkse tortel	-	1	-	-
Grote bonte specht	1	1	1	1
Groene specht	1	1	1	-
Halsbandparkiet	2	4	2	3
Winterkoning	6	8	6	8
Vink	1	2	2	4
Roodborst	5	3	5	5
Heggenmus	-	1	1	-
Merel	6	5	6	6
Zanglijster	1	1	1	1
Zwartkop	1	3	2	2
Tjiftjaf	3	4	4	4
Koolmees	10	9	10	11
Pimpelmees	9	9	8	9
Boomkruiper	3	3	2	3
Gaai	-	1	1	1
Kauw	8	8	10	9
Zwarte kraai	1	1	1	-
Aantal broedparen	66	75	74	76
Aantal soorten	21	24	22	19

We kunnen concluderen dat het broedvogelbestand in het Overbosch dit voorjaar redelijk een aantrekkelijke broedplek is gebleven voor vele vogels, ondanks de geluidsoverlast en bomenkap dit jaar. Het aantal broedsels is zelfs iets toegenomen. Misschien zijn een aantal broedende Vinken en Winterkoningen in de bomen langs de Rijnsburgerweg verjaagd naar het bos. Wel is het aantal broedende soorten wat afgenomen. De Houtduif lijkt te hebben geleden van de kap van een aantal hoge bomen. Heel jammer is dat de Groene Specht na vele jaren als broedvogel lijkt te zijn verdwenen. Misschien dat we volgend jaar meer effecten van de werkzaamheden zullen waarnemen.

Winterkoning met nestmateriaal in het Overbosch foto: Jan Hendriks

We hebben in de periode van 5 maart – 21 mei negen keer geteld: acht keer in de vroege ochtend en een keer in de avondschemering. Het was een redelijk warm voorjaar, waardoor de natuur enkele weken voorliep op het langjarig gemiddelde.

Stichting Vrienden van het Overbosch Secretariaat: Paulus Potterstraat 9, 2215 AP Voorhout, Tel. 06 26849491
www.vriendenvanhetoverbosch.nl
info@vriendenvanhetoverbosch.nl

Datum	Tijdstip	Temperatuur	Weersomstandigheden
5 mrt	7.00–8.15	-3 °C	windstil, bewolkt en zon
13 mrt	7.00–8.15	1 °C	windstil, helder
24 mrt	6.00–7.15	7 °C	windstil. Vochtig en mistig
3 apr	7.00–8.15	12 °C	windstil, bewolkt en wat regen
12 apr	20.30–22.00	12 °C	weinig wind, bewolkt, dreigende lucht
24 apr	6.00–7.00	4 °C	weinig wind, licht bewolkt
4 mei	6.00–7.00	5 °C	windstil. Helder
13 mei	6.00–7.15	13 °C	weinig wind, helder
21 mei	6.00–7.30	12 °C	weinig wind, licht bewolkt

Waarnemingen juli, augustus, september 2016

Waarnemingen zijn overgenomen van www.waarneming.nl. Hier is een volledig overzicht te vinden van de vogels die deze maanden in ons waarnemingsgebied zijn waargenomen.

Drieteenstrandlopers op strak schema

Half juli is de periode waarin ongemerkt de Gierzwaluwen uit het dorp verdwijnen. Bijna net zo ongemerkt arriveren dan de eerste Drieteenstrandlopers alweer vanuit hun broedgebieden in Groenland en Siberië. Onze logo vogel is maar een heel korte periode afwezig uit Noordwijk. Half mei piekt de voorjaars trek. In sommige jaren loopt het staartje daarvan tot de eerste week van juni. Tijdens de jubileumlezing over de Drieteenstrandloper hebben we geleerd dat de late doortrekkers waarschijnlijk vogels uit West-Afrika zijn, die er lang over doen om voldoende vet op te bouwen voor de lange (waarschijnlijk non-stop) vlucht. Na de eerste week van juni is het uitzonderlijk nog een Drieteenstrandloper op het strand te vinden. In de afgelopen 50 jaar zijn er na de eerste week maar 6 waarnemingen in juni, van in totaal 14 vogels. Waarschijnlijk zijn dit rondzwervende overzomeraars, die onvoldoende conditie hebben weten op te bouwen om naar het broedgebied te gaan. Vanaf half juli komen de eerste vogels alweer terug uit het broedgebied. Het eiland Griend is in juli-september een belangrijk gebied voor hen. Tijdens de jubileumlezing hoorden we het fascinerende verhaal dat de Drieteenstrandlopers op Griend te onderscheiden zijn in een groep die in West-Europa overwintert en een andere groep die naar Afrika trekt. De West-Europese overwintelaars gebruiken de gunstige omstandigheden op Griend om te ruïen voordat ze doorvliegen naar hun eindbestemming. De Afrikaanse overwintelaars ruïen juist niet en maken in plaats daarvan in korte tijd veel vet aan om de sprong naar West-Afrika of Namibië te kunnen maken. Deze vogels zijn op Griend dan ook zwaarder dan de West-Europese overwintelaars. De vogels die wij in juli in Noordwijk zien, zijn op weg naar de rui- en opvetgebieden zoals Griend. Het zijn er dan ook maar enkelen, die maar kort op het strand neerstrijken en weer snel doorvliegen. De zeetrekthut is goed voor de meeste juliwaarnemingen. Ook na hun verblijf op Griend doen niet veel Drieteenstrandlopers Noordwijk aan. De wegtrek vanuit de rui- en opvetgebieden gaat waarschijnlijk helemaal aan ons voorbij en zal vooral op grote hoogte en in een rechte lijn naar

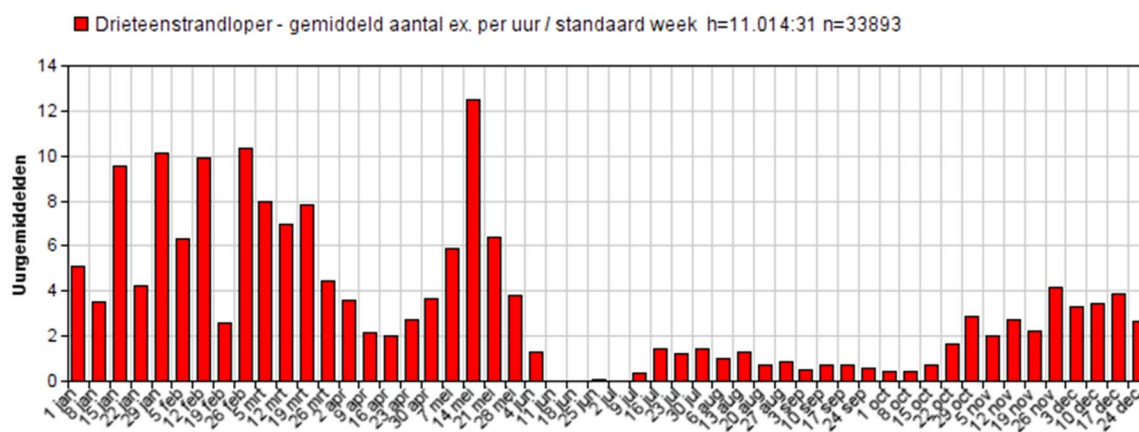
Drieteenstrandlopers in zomerkleed foto: Jan Hendriks

het overwinteringsgebied plaats vinden. Pas vanaf eind oktober is er een groeiende aanwezigheid en keren onze eigen overwinteraars terug naar het strand. Dan lopen ook de aantallen die vanuit de zeetrekthut worden gezien wat op, hoewel de piek pas later in de winter valt, van januari t/m maart. Maar terug naar juli. Het is fascinerend te bedenken dat elke Drieteenstrandloper die we dan zien, nog kort daarvoor in Groenland of Siberië liep. De eerste aankomsten van Drieteenstrandlopers vanuit de broedgebieden op het Noordwijkse strand blijken van jaar tot jaar behoorlijk voorspelbaar. Dankzij de vrijwel dagelijkse bemensing van de zeetrekthut is het momen van aankomst goed te bepalen. In de periode 2002-2016 verscheen de eerste Drieteenstrandloper steeds tussen 8 en 19 juli. Gemiddeld vliegt de eerste op 14 juli langs. Ook in Noordwijk is te zien dat Drieteenstrandlopers op hun jaarlijkse wereldreis een strak tijdschema aanhouden.

Tabel 1: Eerste najaarswaarneming Drieteenstrandloper zeetrekpost Noordwijk

2002	12 jul	2007	14 jul	2012	16 jul
2003	16 jul	2008	12 jul	2013	14 jul
2004	5 okt	2009	13 jul	2014	18 jul
2005	10 jul	2010	15 jul	2015	11 jul
2006	16 jul	2011	8 jul	2016	16 jul

Figuur 1: Doortrekpatroon Drieteenstrandloper zeetrekpost Noordwijk 1972-2016 (www.trektellen.nl)

Ortolanen in de nacht

De technologische mogelijkheden om vogels te volgen, nemen steeds verder toe. Op de trektelposten is het tegenwoordig al heel gebruikelijk dat er de hele ochtend een geluidsrecorder meeloopt, zodat achteraf vogels op basis van de roep nog eens goed gedetermineerd kunnen worden. Soms ontdekken de trektellers op die manier zelfs vogels die tijdens de telling onopgemerkt de telpost zijn gepasseerd, maar die toch op de band blijken te staan. Met de nu beschikbare goede geluidsapparatuur is een nieuwe manier van vogels volgen in opkomst: een aantal waarnemers laat 's nachts op de telpost, of op het huis een recorder de hele nacht opnemen. Later kunnen dan door het afluisteren, of op basis van de sonogrammen, de vogels worden gedetermineerd. De telpost Maarnsche Berg heeft daarvoor op www.trektellen.nl bijvoorbeeld een aparte 'nacht' telpost. Hiermee gaat weer een hele nieuwe wereld open van nachttrekkers waar we normaal gesproken weinig idee van hebben. Iedereen kent wel de avonden in het najaar wanneer de lucht vol zit met lijsters en het geluid van Koperwieken en Zanglijsters. Met een geluidsrecorder is een redelijke indruk te krijgen wanneer die nachttrek piekt. Vaak kijken trektellers bij het terugluisteren naar het sonogram: een visuele weergave van de frequenties van de roep. Dit is levert een unieke vingerafdruk, waarmee ze soorten met zekerheid kunnen herkennen. Ook zeldzame soorten! In onze regio is Maarten Wielstra aan het pionieren met deze nieuwe manier van trektellen. In de trektijd zet hij regelmatig 's nachts de geluidsrecorder aan in hartje Noordwijkhout. Er blijken dan 's nachts in het najaar Roerdompen over ons waarnemingsgebied te trekken. Dit jaar was dat er één op 29 augustus en één op 7 september. Ook Waterrallen trekken 's nachts en zijn dan ook te horen. Op 26 en 27 augustus registreerde de opnameapparatuur er een aantal boven Noordwijkerhout. Een meer onverwachte nachttrekker was de Reuzenster die op 19 augustus om 23:16 over Noordwijkerhout vloog. Spuurwerk in de opnamen leverde zelfs overtrekkende Ortolanen. In totaal lieten 5 Ortolanen hun karakteristieke sonogram op de nachtelijke opnamen achter: op 25 augustus (2), 7 september (2) en 14 september (1). Trektellers op de Puinhoop zien deze soort ook overdag. Maar de Ortolaan blijkt dus ook een echte nachttrekker te zijn, die ons waarnemingsgebied makkelijk ongemerkt passeert.

Maandoverzicht

juli

De maand juli startte wisselvallig en koel. Vooral in de eerste dagen van de maand en rond de 12° vielen er buien. Vanaf het midden van de maand liep de temperatuur op en werd het zomers warm. De wind bleef wel meest in de west tot zuidwesthoek met een paar dagen met oostenwind in de tweede helft van de maand.

Zwartkopmeeuw -(adult zomerkleed) 16 juli 2016 Voorhout - Elsgeesterpolder © Mariska de Graaff

Wat betreft zeetrek was juli een rustige maand. De meeste aandacht ging uit naar de **Zwartkopmeeuwen** die vanuit de (noordelijker) broedkolonies uitzwermden. Op 4 juli vloog de eerste volwassen vogel langs de zeetrekhut (JD). De eerste waarneming van een juveniel was op 20 juli, met in totaal 4 vogels waarvan 2 volwassen en 2 juveniel (JD). Op 16 juli was een adulte Zwartkopmeeuw aanwezig in de Elsgeesterpolder (MG). De eerste juveniele **Geelpootmeeuw** verscheen al vroeg, met op 7 juli één bij de Binnenwatering (MLo AM). Dit was de tweede waarneming van een juveniele vogel voor Nederland dit seizoen. **Pontische Meeuwen** arriveren later in het seizoen en worden niet veel gezien in juli. Op 25 juli zat een subadulte vogel op het strand bij Langevelderslag (BB). In de tweede week van juli was er een passage van **Kruisbekken** op de trektelposten. Over de Coepelduynen vloog o.a. een groep van 16 op 10 juli (PS). In de binnenduinstrand van Langeveld broedde een **Ransuil** met succes, getuige de aanwezigheid van bedelende jongen op 10 juli (EL). De jonge **Ooievaar** zat nog tot zeker 17 juli op het nest in Bronsgeest (PS). Daarna zijn er geen meldingen meer van het jong en de (geringde) ouder. Wel liepen er op 22 juli 2 volwassen Ooievaars in de Elsgeesterpolder (MG). Op 23 juli vloog er bij oostenwind een **Zwarte Ooievaar** over Rijnsoever (PD) en een **Wespendief** over Sollasi (RJ). Een roepende **Zomertortel** verbleef op 20 juli bij de Duindamseslag (JJ). In De Blink scharrelde op 24 juli een **Blauwborst** rond (JF). Op 24 juli was er een **Appelvink** aanwezig in de wijk Duinpark (JD). Op 25 juli vloog een roepende **Kwartel** over de binnenduinstrand van Langeveld (BB). Op 26 juli liep er een **Kemphaan** in het grasland in Polder Hoogeweg in een groep van 60 **Goudplevieren** (SP). De **Gierzwaluwen** vertrokken zoals altijd met stille trom in de tweede helft van de maand, met nog 65 vogels boven Rijnsoever op 15 juli (PS) en 2 op 30 juli (AM).

Op 25 juli liep een familie van 6 **Bunzings** over het terrein van Golfclub Noordwijk (JD). Op 9 juli vloog een **Eikenpage** in de AWD Paardenkerkhof (RD)

Bunzings-terrein Golfclub; still uit YouTube filmpje ©Gertjan Fleuren

augustus

In de eerste helft van augustus zaten we in westelijke tot noordelijke stroming, met bewolkt en wisselvallig weer. Daarna werd het met een hogedrukgebied boven de Noordzee rustig weer met oostenwind. Rond de 20° werd het zomerweer nog verstoord door een depressie. De maand eindigde met hoge temperaturen en een oostelijke stroming.

Duinpieper – 27 aug. 2016 AWduinen - De Wouwen © Marc Kolkman

van 24 t/m 28 augustus aanwezig in de Elsgaesterpolder (MWi, RG). De oostelijke stroming van de laatste week van de maand leverde 3 waarnemingen van een **Draaihals** op: 24 augustus op de Puinhoop (RR), 26 augustus in het Guytendel (JHa PD) en 27 augustus in de AWD De Wouwen (MK). Over de Puinhoop vlogen op 24 augustus een **Ortolaan** en een **Duinpieper**, gevolgd door nog een Duinpieper op 27 augustus (RR). Die dag was er ook een Duinpieper ter plaatse in de AWD De Wouwen (MK). Op 24 en 25 augustus was er ook sterke trek van **Gele Kwikstaarten** over de Puinhoop met een schatting van 400 vogels op de 25e (RR). De doortrek van afrikagangers was al eerder op gang gekomen sinds de weersverbetering midden in de maand. Op 16 augustus was er een **Ortolaan** ter plaatse in het bollenland van de Zilkerpolder (RR). In de Coepelduynen zaten op 17 augustus 6 **Paapjes** (GT).

Ook in de Elsgaesterpolder (4 op 18 augustus MW) en langs de Achterweg (5 op 20 augustus CZ) trokken er meerdere door. Op 20 en 21 augustus doken er meerdere **Bonte Vliegenvangers** op, op Willem van den Bergh (PD), in de Noordduinen en het Middengebiet (CZ). Op 19 augustus vlogen een **Engelse Kwikstaart** en een **Koekoek** over de Puinhoop (RR). Die dag trok er ook een **Visarend** over de Coepelduynen (CZ). Op 24 augustus

Langs de zeetrekhut vloog op 5 augustus een juveniele **Drieteenmeeuw** en op 6 augustus een **Kluut** (JD). Op 15 augustus was een **Kleine Zilverreiger** aan het vissen in de Binnenwatering (AM). Er stonden in deze maand meerdere bollenvelden onder water, maar alleen het perceel in de Zilkerpolder trok bijzondere eenden en steltlopers aan. Op 16 augustus streek er een **Bosruiter** neer (RR). Op 21 augustus waren 3 **Zomertalingen** aanwezig in een groep van 96 **Wintertalingen** (MD). Op 27 augustus liepen er een **Kleine Strandloper**, een **Krombekstrandloper**, 2 **Bonte Strandlopers** en een **Zwarte Ruiter** (MD). Die dag vloog er ook een **Kleine Strandloper** op vanuit de Binnenwatering (RR). Net als vorig jaar verbleef er weer een **Morinelplevier** enige tijd in ons waarnemingsgebied. Een juveniele vogel was

Bosruiter – 16 Augustus 2016 Noordwijkerhout - Zilkerpolder © René van Rossum

Tengere pantserjuffer – 31 augustus 2016 Noordwijk - Coepelduynen - Guytendel © Casper Zuyderduyn

liep een **Purperreiger** in Polder Hoogeweg (EH). Op 25 augustus zat er een **Kleine Bonte Specht** op Willem v.d. Bergh (PD). Op 27 augustus verscheen alweer de eerste grote Zilverreiger in de Zilkerpolder (HB).

Op 1 en 15 augustus was er een **Hermelijn** te zien in de Elsgeesterpolder (JD RG). Op 14 augustus vloog een **Zuidelijke Keizerlibel** in het Langeveld (EB). Een leuke vondst was de pioniersoort **Tengere Pantserjuffer** in de Guytedel op 31 augustus (CZ). Hier waren ook 3 **Zwervende Pantserjuffers** aanwezig (CZ LK).

*Ortolaan – 16 augustus 2016
Noordwijkerhout – Zilkerpolder
© René van Rossum*

september

September zat in de top drie van de warmste septembermaanden ooit. De enige regen viel in de eerste week met een westelijke stroming. Daarna zat de wind vrijwel steeds in de zuid tot zuidoosthoek en waren veel dagen zomers. Op 28 en 29 september trok de zuidwestenwind stevig aan tot windkracht 6.

Op 7 september zat er een late **Koekoek** in de Elsgeesterpolder (MD) en vloog er een **Ortolaan** over de Duindamseslag en 's nachts twee over Noordwijkerhout (MW). Langs de zeetrekhut vloog op 7 september de eerste **Roodkeelduiker** van het seizoen (JD). De mogelijkheden om stormgasten te zien waren vrijwel beperkt tot twee middagen waarop de wind even aantrok. Op 4 september passeerden in de middag 3 **Grauwe** en een **Noordse Pijlstormvogel**, waarbij de laatste een tijdje ter plaatse bleef (CZ). Op 28 september bracht de harde zuidwestenwind in de middag een mooie passage van zeevogels op gang met in totaal 55 **Grauwe Pijlstormvogels**, een **Vaal Stormvogeltje**, 4 **Grote**, 2 **Middelste** en 4 **Kleine Jagers** en een **Parelduiker** (HS JD RS). Op 29 september volgden nog 3 **Grauwe Pijlstormvogels** (JD). Jagers waren verder vrijwel afwezig en ook de aantallen sterns waren ook dit seizoen weer opvallend laag. De enige waarneming van een **Vale Pijlstormvogel** was op 17 september vanaf de Puinhoop (NA RR). Met de aanhoudende gunstige weersomstandigheden voor trekvogels waren de aantallen op de Puinhoop relatief laag, met af en toe een bijzondere soort. In totaal vlogen er 4 **Grote Piepers**, 4 **Duinpiepers** en 7 **IJsgorzen** langs (RR). Op 7 september kwam er een **Morinelplevier** (RR) over, op 9 september 2 **Purperreigers** (FD) en op 14 september een **Reuzenster** (RR).

Lepelaars – 26 september 2016 Katwijk aan Zee - © René van Rossum

Opvallend was het grote aantal **Lepelaars**, met als topdag 26 september met 405 vogels (RR). Ook de **Grote Gele Kwikstaart** was dit jaar goed vertegenwoordigd met 42 op 25 september (RR). Op 27 september vlogen er maar liefst 3 **Roodkeelpiepers** over (RR MD). Inmiddels een zeer bijzondere soort is de **Zomertortel**, die op 14 september hard door de zeereep langs de Puinhoop vloog (RR MD). Op 10 september was een juveniele **Roodpootvalk** aan het jagen in de Guytedel (WB) en de volgende dag was er één aanwezig in de AWD Westhoek (HN). Op 20 september verbleef er een **Velduil** in de Coepelduynen (AM) en op 24 september in de AWD in het Haasveld (MK). Op 14 september was er een goede doorkomst van roofvogels met 3 **Wespendieven** en 8 **Bruine Kiekendieven** over Grashoek (RM). In totaal trokken er in de maand 5 **Visarenden** over, de meeste over strand of de zeereep (AM RM e.a.). Een **Rode Wouw** vloog op 21 september over Oud Leeuwenhorst (RN). Op 17 september zat er een **Bokje** in de AWD bij het Pindabergje (MK).

Bij de Puinhoop dook op 20 september een **Sperwergrasmus** op (RR). De **Bladkoning** hield het hoge niveau van vorig jaar vast, met de eerste op 20 september bij De Blink (RB) waarna er vanaf 25 september vrijwel dagelijks één werd ontdekt in ons waarnemingsgebied (CZ RG e.a.).

Wezel – 14 september 2016 Katwijk aan Zee - De Puinhoop © Teus Luijendijk

Een **Wezel** was op 16 en 18 september voor het oog van de trektellers aan het jagen op de Puinhoop (RR e.a.). Op 18 september vloog een **Zwervende Heidelibel** in de Coepelduynen en een **Zwarte Heidelibel** in het Middengebied (CZ).

Waarnemers

AM	Annelies Marijnis	JD	Jelle van Dijk	PD	Peter van Duijn
BB	Bernd de Bruijn	JHa	Joël Haasnoot	PS	Peter Spierenburg
CZ	Casper Zuyderduyn	JJ	Jan Jacobs	RB	Ruud Brouwer
EB	Eus van der Burg	JF	Jaap Faber	RD	Rineke Dedding & Axel
EH	Ed van Hecke	LK	Leon Kelder	RG	Reinder Genuit
EL	Erik Lam	MD	Menno van Duijn	RM	Rob de Mooij
FD	Frank van Duivenvoorde	MG	Mariska de Graaff	RN	Richard Notenboom
GT	Gijsbert Twigt	MK	Marc Kolkman	RR	René van Rossum
HB	Han Buckx	MLo	Merijn Loeve	RS	Rien Sluijs
HS	Hans van Stijn	MW	Maarten Wielstra	SP	Sven Pekel
HN	Hans de Nobel	MWi	Marco Witte	WB	Wijndelt Boelema

bron: www.waarneming.nl

Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk

Schenken, Legaten En Erfstellingen

In deze notitie willen wij aandacht besteden aan de mogelijkheden om bij leven via een schenking of na overlijden via een in het testament vastgelegd legaat, een bedrag over te maken aan de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk.

Schenken

Sinds 1 januari 2006 is het zo dat schenkingen aan algemeen nut beogende instellingen (ANBI), helemaal zijn vrijgesteld van schenk- en erfbelasting. Omdat wij daar ook onder vallen, komt een schenking die u doet dus geheel ten goede aan de realisering van de doelstellingen van onze Vereniging.

U kunt een éénmalige schenking zelf aftrekken van de inkomstenbelasting, wanneer deze aan de volgende voorwaarden voldoet:

- Het totale bedrag aan schenkingen dat u in een jaar doet, moet minimaal € 60 zijn en moet groter zijn dan één procent van uw verzamelinkomen
- Het totale bedrag aan schenkingen dat u in een jaar doet, mag niet meer dan 10 procent van uw verzamelinkomen bedragen.

Een éénmalige schenking kunt u zelf overmaken naar onze rekening onder nummer NL39INGB0002573795 ten name van Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk te Noordwijk, onder vermelding van 'Schenking' en het betreffende jaar.

Uw bankafschrift dient als betalingsbewijs voor de fiscus.

Ook lijfrenteschenkingen zijn mogelijk, waarbij u zich voor minmaal vijf jaar vastlegt, jaarlijks een bedrag te schenken. Hiervoor geldt een extra vrijstelling in de Inkomstenbelasting, zonder drempel en zonder maximum.

Legaten en Erfstellingen

Wanneer u geld wilt nalaten aan de Vereniging dient u dat in een testament te laten vastleggen. Voor het opstellen van een testament heeft u altijd een notaris nodig.

Een testament is namelijk alleen rechtsgeldig, wanneer het door een notaris is opgesteld.

In uw testament kunt u een legaat opnemen; dat wil zeggen een speciale bepaling waarin staat welk bedrag u wilt nalaten aan de Vereniging. Na uw overlijden komt het bedrag dan belastingvrij beschikbaar voor de activiteiten van onze Vereniging. Ook is het mogelijk de Vereniging voor een bepaald gedeelte van uw nalatenschap tot erfgenaam te benoemen. Aan het opstellen van een testament zijn kosten verbonden. Voor een kort oriënterend gesprek kunt u gratis terecht bij:

Notariskantoor Kruis-Sweere/Mevr. Mr. C. A. M. Kruis-Sweere
071-3640100 of info@notariskruissweere.nl

Algemene informatie is ook te vinden op www.nalaten.nl

Koene Vegter, penningmeester VNVN
Golfweg 39, 2202 JH Noordwijk ZH
0713615044, koenevegter@planet.nl

Noordwijk, december 2016

**Vereniging voor Natuur
& Vogelbescherming
Noordwijk**

TELEVISIE- EN RADIO SPECIAALZAAK KOELKASTEN EN WASAUTOMATEN

Joop Faase BV
Prins Bernhardstraat 90
2202 LR NOORDWIJK

T 071 - 361 35 58
F 071 / 362 03 92
E joopfaase@wanadoo.nl

Good morning beautiful

Word beschermmer van het Zuid-Hollands Landschap

Tussen vele gebouwen en wegen laat onze provincie zich van haar beste kant zien. U ook?

Sta stil bij uw natuur en help ons om de unieke natuur-

gebieden in Zuid-Holland te behouden en uit te breiden. Word nu beschermmer van het Zuid-Hollands Landschap. Van ons krijgt u elk kwartaal een gratis tijdschrift.

010-2722222

Zuid-Hollands Landschap
www.zuidhollandslandschap.nl

BESCHERM DE DUINEN

Stichting Duinbehoud geeft 4x per jaar het magazine DUIN uit, met foto's, artikelen en wetenswaardigheden over de duinen. Actuele duinberichten worden regelmatig op de website geplaatst. Hier kunt u zich ook aanmelden als donateur en onder andere gratis een digitaal nummer van DUIN downloaden.

WWW.DUINBEHOUD.NL

bedden
SPECIALIST.NL

beddenspecialist VERKADE

V. Limburg-Stirumstraat 38 2201 JP Noordwijk 071 3612661
www.beddenspecialist.nl/verkade

LinoLux

Uw grafisch dienstverlener

...zowel particulier als zakelijk

Multicopy Katwijk/Noordwijk

De Scheysloot 3, 2201 GN Noordwijk

T 071 408 10 03

E katwijk@multicopy.nl

I www.multicopy.nl/katwijk

Multicopy Den Haag Forepark

Oder 18, 2491 DC Den Haag

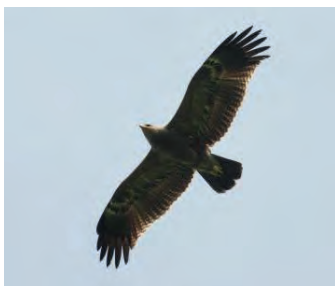
T 070 301 301 0

E forepark@multicopy.nl

I www.multicopy.nl/forepark

multicopy the
communication
company

KOM VOGELN IN DE KAUKASUS

Geheel verzorgde
vogel- en
naturreizen in een
ruige en vogelrijke
regio Nederlandse
gids.

o.a. **Vogelreis Georgië**

28 apr t/m 10 mei 2017

Batumi en meer: nergens goedkoper!

Vogel-, Natuur- en Cultuurreis Armenië
15 t/m 30 juli 2017!

incl. culinaire hoogtepunten!

Aanbod, prijzen en data:

www.kaukasusplus.nl

info@kaukasusplus.nl

t. 0031(6)234 60236

KAUKASUS PLUS REIZEN
Reizen met een Plus in de Kaukasus!

www.strandloper.nl

**HEERLIJK
UITWAAIEN
AAN DE KUST**

Natuur bij u in de buurt

Steun natuur en landschap:

Zuid-Hollands Landschap

→ WWW.ZUIDHOLLANDSLANDSCHAP.NL

ANTIQUARIAAT

Moby Dick

*gespecialiseerd
in natuurboeken*

Schoolstraat 31

2202 HD Noordwijk

Tel. (071) 361 94 98

www.mobydicknoordwijk.nl

Nu verkrijgbaar!

Houdt u ook van vogels en natuur?

Bestel dan nu het GRATIS magazine 'Vogels dichterbij' van Vogelbescherming Nederland. Vol met tips over vogels kijken en hoe u van uw tuin een klein vogelparadijs maakt. Zodat we samen de vogels beschermen.

Ga na vogelbescherming.nl/dichterbij en bestel; u ontvangt het magazine binnen een week thuis.

Haal ook de natuur in huis met dit prachtige magazine.

Vogelbescherming
NEDERLAND

Bestel 'm GRATIS op
vogelbescherming.nl/dichterbij

DE BESTE Boekverkoper
van Nederland

**Online boeken
bestellen?**

**Sta achter je
Noordwijkse
boekhandel en ga
naar onze webshop**

www.boekhandelvandermeer.nl

Vandaag besteld en morgen
overal in Nederland
thuis bezorgd.

L **Boekhandel van der Meer**
Libris Noordwijk > www.boekhandelvandermeer.nl

ALTIJD WAT TE BELEVEN IN DE VEENWEIDEN

Natuur bij u in de buurt

Steun natuur en landschap:

Zuid-Hollands Landschap

→ WWW.ZUIDHOLLANDSLANDSCHAP.NL